

เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างสรรพสิทธิชาดกกับสรรพสิทธิคำฉันท์

ในบทนี้ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 6 หัวข้อ คือ

3.1 จุดประสงค์ของการแต่ง

3.2 รูปเรื่อง

3.3 แก่นเรื่อง

3.4 โครงเรื่อง

3.5 ตัวละคร

3.6 ฉาก

3.1 จุดประสงค์ของการแต่ง

ชาดกเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ที่มีมาในชาติต่าง ๆ ก่อนจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เพื่ออบรมสั่งสอนคติธรรมสู่ภานิกแกพุทธศาสนิกชนในรูปแบบของนิทาน กล่าวคือ เมื่อพระพุทธองค์และพระสงฆ์สาวกต้องการสอนประชาชนด้วยตัวอย่างประกอบคำสอนให้เข้าใจชัดเจน ก็จะนำนิทานมาดัดแปลงให้เข้ากับจุดประสงค์หรือข้อธรรมที่ต้องการสอน ดังพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องนิบาตชาดกว่า

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมถึงที่ควรจะให้ความ
ชัดเจนขึ้นด้วยชกนิทานมากมาย ก็ชกมาสาธกให้ความกระจ่าง
ขึ้น คำที่แสดงโดยวิธีนี้เรียกว่า ชาดก¹

ทั้งนี้เพราะคนเรามีปัญญาแตกต่างกัน บางคนก็สามารถเข้าใจคติธรรมได้โดยง่าย แต่บางคนก็ไม่อาจเข้าใจได้ ฉะนั้นการยกข้อธรรมโดยนำนิทานมาเปรียบเทียบ จึงเป็นการ

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระบรมราชาธิบายเรื่องนิบาตชาดก," ใน นิบาตชาดกภาค 3 (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2461), หน้า (ข). (พิมพ์แจกในงานศพ สมบุญและหลวงวารีโยธารักษ์ (ทองคำ) พ.ศ. 2461).

สั่งสอนคติธรรมที่เข้าใจได้ง่ายที่สุด วิธีการนำนิทานเป็นเครื่องมือในการสั่งสอนนั้นทำกันอยู่ในทุกชาติทุกภาษา ทั้งในโลกตะวันออกและโลกตะวันตก เช่นนิทานอีสป เป็นต้น สรรพสิทธิชาดกซึ่งเป็นชาดกเรื่องหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายสั่งสอนคติธรรมดังกล่าวเช่นกัน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงแต่งสรรพสิทธิคำฉันท์ตามคำพูดอาราธนาของพระองค์เจ้ากปิธดา คือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ผู้เป็นศิษย์ นับเป็นจุดประสงค์แรกของพระนิพนธ์นี้

บรรยายยศพุทธรางกูร	ปางเปนอนิจสูริย์
คือสรรพสิทธิจักขัตรา	
บันโดยครุณาชนัดดา	เสนอนามกปิธดา
ชิเบศราเชารส ¹	

จุดประสงค์อีกประการหนึ่งคือ หลังจากทรงแต่งเสร็จแล้วได้ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวโปรดให้ลงมือปฏิบัติสังฆวัฑฒนะพระเชตุพนฯ เป็นการเฉลิมพระเกียรติคุณรัชกาลที่ 3 ด้วย

ไว้หวังดวงเกียรติินรา	ชิปจอมจักรพา
พญาคินทรบันไธพ	
คือองค์อัครเชษฐไฉน	เกลองถวัลย์ราไช
ภิเษกสืบสวรรรยา	
เขลยงกลนิพนธ์พจนสุภา	มิตเสร์จโนวา
รราชเรอมรงงจง	

¹สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพสิทธิคำฉันท์, พิมพ์ครั้งที่ 3. (พระนคร : หน่วยเสริมทัศนศึกษาวัฑฒนะพระเชตุพนฯ, 2511), หน้า 155. (พิมพ์จำหน่ายในวันคล้ายวันประสูติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส พ.ศ. 2511).

ท่านุกอุบัสไสยแสนสงฆ์	ทั่ว เขตวันวาง
วิหารสถานดินหลาย	
ล้วนแล้วตีกตั้งเรียงราย	จรจรทุกพาย
พิลาศหลากหลายเหลืออดวิล ¹	

3.2 รูปเรื่อง

รูปเรื่องของสรรพสิทธิชาดกกับสรรพสิทธิคำฉันท์แตกต่างกัน ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะจุดประสงค์ในการแต่งแตกต่างกันดังกล่าวข้างต้น สรรพสิทธิชาดกคงรูปเรื่องนิทานชาดกอย่างหนังสือเก่าซึ่งพระคันธกรนาจารย์ได้แต่งมาแต่ก่อน เพื่อเพิ่มความศรัทธาและความเชื่อมั่นกับท่านผู้อ่านให้ศรัทธาจริงสมจริงยิ่งขึ้นประการหนึ่งเป็นพุทธชาดก โดยมีรูปเรื่องประกอบด้วย 3 ส่วน เช่นเดียวกับบรรณกถาชาดกดังนี้

1. ปัจจุบันวัตถุหรือปรารภชาดก ขณะที่ภิกษุกล่าวถึงศีลปะ คุณปัญญา และความเจตียวณลาดในพระพุทของค พระพุทธเจ้าทรงไฉนและตรัสว่า สิ่งเหล่านี้หาได้เกิดขึ้นเฉพาะในชาติปัจจุบันไม่ เมื่อครั้งที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระสรรพสิทธิโพธิสัตว์ พระองค์ก็ทรงมีศีลปะ คุณปัญญา และความเจตียวณลาดเหนือกษัตริย์องค์ใดในชมพูทวีป แล้วทรงนิ่ง ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูลอาราธนาให้ตรัสพระธรรมเทศนา พระพุทธเจ้าจึงทรงนำอดีตนิทานมาแสดง

2. อดีตนิทาน เรื่องนิทานที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าแก่พระภิกษุ โดยมีเนื้อเรื่องสอดคล้องกับปัจจุบันวัตถุข้างต้นซึ่งเป็นมูลเหตุ รายละเอียดช่วงนี้ถือเป็นส่วนสำคัญ มีคติธรรมหรือสุภาษิตเป็นบทคำสอนในญาณหรืออุฬิงประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในพุทธศาสนา โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผลกรรมจากการกระทำในชาติก่อน หากทำดีก็ย่อมส่งผลดี เช่นสาเหตุที่นางสุวรรณโสภามีความงามเกินกว่าสตรีอื่นใด เนื่องจากนางประกอบแต่กรรมดีในชาติหนหลัง ดังคำวิสันนาว่า

...เพราะเมื่อครั้งบุรพชาติหนหลัง พระนางได้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 155-156.

สมาทานรักษาศีลบำเพ็ญกุศลมาก ทั้งมีจิตชื่นชมอ่อนน้อม
ในสรรพสัตว์ทั้งหลายมิได้เลือกหน้า แลแล้วก็ประกอบไปด้วย
ศรัทธา เลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัย และประพฤติดำตนคด
บุคลิกผู้เจริญ (คือเจริญ โดยชาติ โดยวัย โดยคุณ) เมื่อ
นางฟังธรรมเทศนาแล้วก็มีวิจุกทานและรักษาศีล
เพราะเหตุนี้ ครั้นมาในชาตินี้ พระนางจึงมีพระรูปพระ
โฉมอันงดงามหาสตรีอื่นที่จะเสมอมิได้...¹

พระสรรเพชญ์ทรงคุณปฏิสภาประเสริฐกว่าผู้ใดทั้งปวงนั้นก็ด้วยเหตุผลเดียวกันคือผล
กรรมดีจากชาติปางก่อน ดังความว่า

อนึ่งเมื่อในภพก่อน ข้าพระพุทธเจ้าทำจิตของข้าพ-
เจ้าให้เลื่อมใสยินดี ไครรักษาศีลบำเพ็ญทานการบุญ เพราะ
ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจะปรารถนาผลกรรมใด ๆ ผลกรรม
นั้น ๆ ก็ยอมสำเร็จได้ทุกประการ ครั้นมาบัดนี้ ข้าพระ
พุทธเจ้าจึงได้ถึงซึ่งผลอันเป็นที่สุดและประเสริฐกว่านรชาติ
ทั้งหลายดังนี้²

คติธรรมความเชื่อเรื่องผลกรรมจากการกระทำในชาติก่อน มีจุดประสงค์ให้พุทธ-
ศาสนิกชนหมั่นรักษาศีลบำเพ็ญทานอยู่เป็นนิจ ประพฤติปฏิบัติตนตามคำสอนในพุทธศาสนา
เพื่อผลกรรมดีในชาติปัจจุบันจะได้ส่งผลดีต่อไปยังชาติหน้า แต่ต้องใช้เวลานานมาก ตัวอย่าง
พระสรรเพชญ์ ซึ่งหมั่นทำแต่กรรมดีตั้งแต่ภพก่อน กว่าจะได้เกิดมาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระสรรเพชญ์ต้องเวียนว่ายตายเกิดในโลกมนุษย์นี้ถึงสี่แสนกัป³ ความเชื่อนี้มี
อิทธิพลต่อจิตใจของพุทธศาสนิกชนอย่างยิ่ง เห็นได้จากการทำบุญ สร้างอุโบสถ เข้าวัดฟัง
ธรรมหรือรวมบ่าเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

การแสวงหาธรรมในชาดกบางเรื่อง เหมือนร้อนทรายหาทอง ซึ่งมีอยู่น้อยมาก

¹"สรรเพชญ์ชาดก," ใน ปัญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ ภาค 1, หน้า 723.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 740.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 743.

เพราะเนื้อหารายละเอียดส่วนมากมาจากนิทานเก่าแก่ เป็นเรื่องอ่านสนุก มีอิทธิทธิปาฏิหาริย์
มาก สิ่งเหล่านี้มาดบังธรรมในชาดกเกือบหมด แต่การนำนิทานมาเปรียบเทียบคิดคำสอนก็
ทำให้เข้าใจธรรมได้ง่ายขึ้น และอ่านสนุกขึ้นไม่น่าเบื่อหน่าย นอกจากนี้ยังอาจศึกษาสภาพ
สังคม ความเป็นอยู่ของคนสมัยนั้น ความคิดหรือประเพณีบางอย่างได้จากชาดก นับเป็น
ประโยชน์อีกโสดหนึ่ง

3. สโมธานหรือประชุมชาดก เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการแต่งชาดก เมื่อเล่าเรื่อง
อดีตนิทานจบแล้วก็มีการแสดงเรื่องการกลับชาติ โดยพระพุทธเจ้าทรงระบุตัวบุคคลในอดีต
นิทานว่าตรงกับบุคคลใดในสมัยของพระพุทธองค์ สรรพสิทธิชาดกมีการกลับชาติดังนี้

พระเจ้าอสุภราช	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระเจ้าสุปปพุทธ
พระเจ้าเวฬุสุมพะ	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระอัครมเหสีของ พระเจ้าสุปปพุทธ
พระเจ้าวิชัยราช	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระเจ้าสุทโธทนะ
พระอุบลเทวี	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระอัครมเหสีของ พระเจ้าวิชัยราช (พระนางมทามายา)
พระสุวรรณโสภาราชเทวี	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระพิมพายโสธรา
พระสรรพสิทธิโพธิสัตว์	กลับชาติมาเกิดเป็น	พระพุทธเจ้า ¹

เนื่องจากหนังสือชาดกส่วนมากมีรูปเรื่อง 3 ส่วนดังกล่าว ทั้งปัจจุบันวัตถุและสโมธาน
ต่างก็กล่าวย้าให้ผู้ศึกษาเรื่องชาดกเชื่อว่า เนื้อหาในชาดกเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้า
และเป็นพุทธวจนะโดยแท้จริง เหตุนี้ทำให้กษัตริย์พม่าพระองค์หนึ่งส่งมอบปัญญาสชาดกซึ่งพม่า
เรียกว่า เชียงใหม่ปัลลัส โดยตราว่าเป็นหนังสือแต่งปลอมพระพุทธวจนะ และหลงเชื่อว่า
หนังสือนิบาตชาดกหรือที่เราเรียกในภาษาไทยว่า เรื่องพระเจ้าहारอยทำสิบชาติเป็นพระ

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 743.

พุทธทวณะ ฉะนั้นในเมืองพม่าจึงไม่มีหนังสือปัญญาสชาดกหลงเหลืออยู่¹ แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เรื่องชาดกนี้เป็นนิทานโบราณซึ่งนักปราชญ์ทั้งหลายได้นำสืบ ๆ กันมาตั้งแต่ 2500 ปีขึ้นไป 3000 ปี² และคงเป็นนิทานที่รู้จักแพร่หลาย นิยมฟังกันมาในสมัยนั้น อีกทั้งมีคติคำสอนเป็นหลักข้อควรประพฤติปฏิบัติ นิทานเรื่องใดที่มีความสอดคล้องกับข้อธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงนำนิทานเหล่านั้นมาเล่าเปรียบเทียบ เพื่อความเข้าใจธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในขั้นแรกนี้คงมีแต่คำถาสน์ ๆ เพื่อสะดวกในการจดจำ พระสาวกในสมัยต่อมาหลังพุทธกาล ก็คงยึดแบบอย่างการสอนข้อธรรมโดยยกนิทานขึ้นเปรียบเทียบ มีการอธิบายรายละเอียด ประกอบท้องเรื่องออกไป ซึ่งเล่าบอกกันโดยมุขปาฐะต่อ ๆ กันมา และคงแต่งเติมเสริมต่อนิทานเหล่านั้นเป็นธรรมดา ฉะนั้นชาดกจึงเป็นแหล่งรวมนิทานโบราณ แต่ผู้รวบรวมเรื่องชาดกในสมัยหลัง พยายามสร้างวิธีการชักชวนให้เด็กศึกษาเข้าใจว่าเรื่องชาดกเป็นพระพุทททวณะ โดยกล่าวยกนิทานมาลงทั้งเรื่อง บุคคลในเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ที่มีคุณธรรมและประพฤติดี ก็มักกล่าวว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งหมายถึงองค์พระพุทธเจ้าในชาติปางก่อน นอกจากนี้ผู้รวบรวมชาดกยังได้แต่งเติมปัจจุบันวัตถุ กล่าวถึงมูลเหตุในการเล่าเรื่องนิทาน เพื่อให้ให้เห็นเหตุผลประกอบท้องเรื่องว่านิทานนั้นมาจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง และเติมการกลับชาติซึ่งบางแห่งเรียกว่า สโมธานหรือประชุมชาดกไว้ตอนท้าย เป็นการเชื่อมโยงเรื่องในอดีตกับปัจจุบันเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้ศึกษาเห็นสมจริงสมจังยิ่งขึ้น เกี่ยวกับบุคคลในนิทานชาดก ได้กลับชาติเป็นใครบ้างในปัจจุบันชาติ จนเกิดความศรัทธาเชื่อมั่นว่า นิทานเหล่านั้นเป็นเรื่องราวแท้จริงของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตาม ผู้รวบรวมชาดกคงไม่มีจุดประสงค์หลอกลวงผู้ศึกษาให้หลงเชื่อว่าชาดกเป็นพระพุทททวณะที่แท้จริง แม้ว่าจะมีวิธีการดังกล่าวก็ตาม จุดประสงค์ที่แท้จริงคงต้องการให้ผู้ศึกษาเข้าใจและจดจำคติคำสอนในชาดกมากกว่า โดยกล่าวยกบุคคลที่เคารพบูชาเป็นที่ตั้ง โนมน้าวจิตใจให้เชื่อถือเป็นพื้นฐาน วิธีดังกล่าว

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "พระนิพนธ์ค่านว," ใน ปัญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติภาค 1, หน้า (ง).

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระบรมราชาธิบายเรื่องนิบาตชาดก," ใน นิบาตชาดกภาค 3, หน้า (ฉ).

เป็นเพียงวิธีที่แยบคายเพื่อบรรลุถึงจุดประสงค์แห่งเรื่องชาดกเป็นสำคัญ จึงพอสรุปได้ว่า

คัมภีร์ชาดกนี้ เชื่อได้ว่าทองเรื่องซึ่งเป็นหลักนิทาน เดิมมีมาแต่ครั้งพุทธกาล ผู้ซึ่งเก็บรวบรวมชนภายหลังไมใช่คนเดียว โดยกเอานิทานนั้นมาลงเติมเรื่อง แต่งแต่งปรารภ และกลั้บชาติเติมลงในภายหลัง เป็นคัมภีร์โตขึ้นโดยลำดับ แต่ทองนิทานควร เชื่อว่าเป็นนิทานเก่าแก่

เรื่องสรรพสิทธิชาดกซึ่งเป็นชาดกเรื่องหนึ่งในปญญาสชาดก ก็มีรูปเรื่องและจุดประสงค์เช่นเรื่องชาดกทั่วไปดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงควรแก่การศึกษาค้นคว้าไม่ใช่เรื่อง หลอกหลวงอันหาประโยชน์มิได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ศึกษาจะมองเรื่องชาดกในทัศนะใด และใช้ วิจยารณญาณศึกษาอย่างถ่องแท้ลึกซึ้งแค่ไหน ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีคุณค่าควรแก่การศึกษา ข้อคิด หรือคำวิจารณ์เป็นเพียงความเห็นหนึ่งในการประเมินคุณค่า หาใช่คุณค่าทั้งหมดของสิ่งนั้นไม่

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงแต่งสรรพสิทธิคำฉันท์ตามคำ ทูลอาราธนาของพระองค์เจ้ากปิธดา แล้วถวายแด่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ คราวทรงปฏิบัติสังฆกรรมวัดพระเชตุพนฯ พระนิพนธ์ของพระองค์จึงมีความประณีตวิจิตรบรรจง อ่านไถ่รส เสียงอักษรไพเราะมองเห็นภาพ โดยมุ่งเป็นวรรณคดียอดเยี่ยมเพื่อความบันเทิง รูปเรื่องในสรรพสิทธิคำฉันท์จึงแตกต่างจากสรรพสิทธิชาดกซึ่งมุ่งสอนคติธรรม แบ่งออกได้ เป็น 3 ส่วนดังนี้

1. บทไหว้ครู มีทั้งหมด 14 บท ทรงแต่งด้วยสัททูลวิกิพีศันท์ 19 นมัสการ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม พระอินทร์ พราหมณ์ อาจารย์ และสฤติองค์พระมหากษัตริย์ให้ทรงอยู่เย็นเป็นสุขดังนี้

ขอถวายวันทนยอมประนตบทมกล

สรรเพชญานชล

วิมุติ

อนึ่งนบธรรมคุณาติโลกุตรพุทธ

พาจกปิฎกอุตุ

ตมางค

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า (ช).

ดวงสงฆสราภกโพธิพงษ์ศัณฐางค์	
คำถุณนิวรรตจาง	ขจัต
เสร์จข้าบาททอภิวาหนัประนอมบรมรัตน	
ไตรเยศพิเศษสวัสดิ์	คิกุณ
ไหว้ไท้ตรีศุภฤทธิสุทธิศักดิ์คิอคุลย์	
เกลาสเฆาซุน	สถิต
อื่กองค์อรรคสฤทธิวิรักษอาสาสนอรรคฤทธิ	
เนาในกระเนียรนิทร	บรркаล
หังธากาจตุรารัณมุขสุขวิหาร	
โสพิศแหล่งสถาน	พิพา
นบเจ้าจอมโลกยจรรโลงมรกณา	
นคินทรกุกา	ค่าง
บ่าบวงเบื่องบุรพพิศอันอชิกทรง	
คัมภีร์คุณคง	เคารพ
วันทาจารย์อาจประสาทศิลปสบ	
พิทยาจิเรกครบ	แลกรัน
ถวายพิศถัทศัวรารังคูลีคิลกถวัลย์	
จอมจักรพรรดิเณาน	อยุทพ
บรรงยสประภาพปราบริปประทุษฐ	
ท้าวเรศทำรุก	บรอน
ขอเศชไตรรัตนานราธิปอมร	
บาบุรพเทพยธร	ทำนุก
คุ่มคอบกอบกิจกำมล้างอุบัทวทุกซ์	
ภยพิยาธิเสพยสุช	เสบอย ¹

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพสิทธิคำฉันท์, หน้า 1-2.

การแต่งวรรณคดีไทยเกือบทุกเรื่อง มักขึ้นต้นด้วยบทไหว้ครูซึ่งคงเป็นคติธรรมเนียมคำสอนของไทย เมื่อจะทำอะไรก็มีการไหว้ครู เพื่อให้เทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ไต่ถามบันดาลใจประสิทธิ์ประสาทความสำเร็จแก่สิ่งที่สร้างขึ้น¹ บางทีก็แต่งเป็นคำขอพระเกียรติสดุดีพระเจ้าแผ่นดิน ประเทศชาติ และแสดงถึงความกตัญญูกตเวทิต่อครูบาอาจารย์ บิดามารดา ผู้มีพระคุณ ซึ่งเป็นนิสัยอันดีงามของคนไทย บทไหว้ครูนี้ถือกันว่ากันความอับมงคลเป็นความสวัสดิ์แก่ผู้แต่ง ธรรมเนียมแต่จพระปรมาภิไธยในรสังขจรทรงแต่งสรรพสิทธิ์คำฉันท์ โดยเริ่มด้วยบทไหว้ครูตามแบบฉบับประเพณีการแต่งวรรณคดีไทย

นอกจากนี้ ธรรมเนียมแต่จพระปรมาภิไธยในรสังขจรเกริ่นนำถึงเรื่องพระสรรพสิทธิ์ซึ่งคือพระพุทธเจ้าในอุทิศชาติในส่วนนี้ว่า มีความรู้เรื่องการถอดดวงจิต โดยทรงเสนอเรื่องตามของเก่าและเพิ่มจินตนาการ ของพระองค์เองเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้

จักเรอมวังสดุทธิเรื่อง ณ เบื้องบูรพเจดอย	
เชลลงฉันทพากย์แฉอย	นิพนธ์
พูนพุดขวางกูรปางอศิตกพนุสนธิ	
แสงโพธิ์บำเพ็ญผล	ภิเษก
เปนเอกอิศวรสรรพสิทธิ์อิศรเอา	
รสรราชลำภา	พิลาศ
เจอรูมูรอบกอปวิชาคุณประกาศ	
ถอคเทชีวาทมแหวก	อุรา
เรื่องฤทธิเรื่องวรเวทวิเศษพิทยา	
ยิงยอดคดลสุธา	คำเกอง
เสนอเนื่องจินตกระวีแลมีมนะบำเพ็ญ	
ชื่นชมภิมขรเรื่อง	สำราญ

¹ เสฐียรโกเศศ, การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์, (พระนคร : บรรณาการ, 2515), หน้า 113-114.

หวัง เจดอมแห่งพสุธามหาอศุปาน
 เถกกองเกียรติภูมามาล

พิบูลย์¹

2. เนื้อเรื่อง สรรพสิทธิ์คำฉันท์คงเค้าเรื่องเดิมจากสรรพสิทธิชาคกส่วนอศิตินทาน
 ทั้งหมด นอกจากนี้กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสยังทรงเสริมเรื่องต่อออกไปอีก กล่าวถึง
 การพลัดพรากและการผจญภัยของตัวเอก คือพระสรรพสิทธิกับนางสุพรรณโสภาอีกมากมาย
 กว่าครึ่งหนึ่งของเรื่องทั้งหมด และเรื่องจบลงด้วยความสุขหลังจากที่ทั้ง 2 พระองค์มาพบกัน
 อีก ครองบ้านเมืองสืบต่อไป

ก่อนขึ้นเนื้อเรื่องในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงนำ
 ปัจจุบันวัตถุจากสรรพสิทธิชาคกมารวมด้วย โดยทรงแต่งด้วยวลีสันตติกลฉันท์ 14 ดังนี้

ปางจอมจรรโลงคิลกโธ	กุตราภิเษกสุราย์
เสวยยฉลวิมลวิภูมิล	มฤคยโมกขโมพี
เสด็จเนานุกรมรมยเขต	พนพระกฤษีศรี
สรองสงมสังวรอินทรีย์	สุขพรหมจรรยา
ปรารภพิเศษคิดปลุกณ	อดุลยเคชเจษฎา
โพนภพบำเพ็ญพระพุททภา	รกโพธิญาณง
ปางเปนนคีศวรกษัตริย์	พิสุทธิชิตติยาพงศ์
เสนอนามสรรพสิทธิทรง	สุรเทพรรลยา
อาจโผนเอาดวงกลมมา	นุษยชาติหญิงชาย
สูสิ่งสถิตพิศทุกพาย	ก็ประภาษพาที
บัณฑูรสังเขปคุณกะลา	วรวากยคุณตี
คาลแสนสราพกแลมี	มนะหมายสคัปลแสดง
หอมชมอัญเชิญชินสยาม	ภูวญาณแจกแจจ
จำเนียรนิเทศุรัสแห่ง	ยุบลเบื้องบูรพาไฉน

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพสิทธิ์คำฉันท์, หน้า 2-3.

จึงให้รียงคุณครณา
คำเนอรค่านานอดีตไน

ยกโลกยเลศไกร
ภพเพรงมาบรรหาร¹

แต่ตอนท้ายเรื่อง พระองค์ทรงตัดสโมธานออกไป จากข้อสังเกตนี ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่า ควบเหตที่กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชโนรสทรงเสริมเรื่องเพิ่มเติมจากสรรพสิทธิชาตก และทรงเพิ่มตัวละครสำคัญ เช่น ยักษ์กาลจักรลักนางสุพรรณโสภา นรเชษฐคามส ผู้ชี้ทางให้พระสรรพสิทธิ์ติดตามนางสุพรรณโสภาจนพบ กษัตริย์พรหมทัตต เการพย์ และโกศอผู้ไม่สมหวังต่อความรัก จนแปรความรักเป็นความเคียดแค้น เป็นต้น หากคงการกลับชาติไว้ ก็คงเกิดปัญหาการกลับชาติของตัวละครเหล่านี้ว่าจะเกิดเป็นใครบ้างในปัจจุบันชาติ และพระองค์คงไม่มีพระประสงค์จะให้สรรพสิทธิ์กำเนิดเป็นหนังสือคติธรรมคำสอน เช่นเดียวกับสรรพสิทธิชาตก แต่หมายมุ่งจะให้เป็นวรรณคดีมากกว่า จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการกลับชาติ เพื่อเพิ่มความศรัทธาใญ่ผู้อ่านเชื่อว่า เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในชาติก่อน และเป็นการตัดปัญหาดังกล่าวข้างต้น แต่การที่พระองค์คงมีปัจจุบันวัตถุไว้นั้น คงเป็นเพราะทรงเห็นว่าเนื้อเรื่องไม่ขัดกัน และกลับเสริมใญ่ผู้ศึกษาทราบถึงมูลเหตุของเนื้อเรื่อง อีกทั้งคงรักษาเค้าเรื่องเดิมของชาตกไว้

หลังจากที่กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชโนรสทรงกล่าวถึงมูลเหตุของการเล่าเรื่องสรรพสิทธิ์ (ปัจจุบันวัตถุ) แล้วพระองค์จึงทรงเริ่มเนื้อเรื่องสรรพสิทธิ์ โดยบรรยายภาพเมืองคิริพัชร์ อันเป็นเมืองของพระเจ้าอุศุภราช ดังนี้

คูลาริบถิกนุบริวาร	พูนบรรพโบราณ
ทุเรศเหตุถึงปาง	
มานหนึ่งนกรินทรพาง	ไตรทศเวียงวาง
วิจิตรเจอรอญไยหนา	
นามคือคิริพัชร์ภารา	ปรากฏปรากฏา-
รเกอดประกอบคำกล ²	

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 3-4.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

3. นิพนธ์ประกาศ¹ รูปเรื่องส่วนสุดท้ายของสรรพสิทธิ์คำฉันท์ เป็นลักษณะเฉพาะงานพระนิพนธ์ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส กล่าวถึงผู้แต่ง เวลาที่แต่ง จุดประสงค์ที่มาของเรื่อง และอื่น ๆ เป็นส่วนสำคัญช่วยไขข้อมูลบางอย่างเกี่ยวกับหนังสือเรื่องนั้น ๆ เพราะผู้แต่งเป็นผู้เขียนเอง ไม่ต้องสันนิษฐานเขววรรคตึยุดก่อน ไม่ว่าจะเป็นลิลิตพระลอ คำสรวลโคลงกั้น ทวาทศมาส ซึ่งเกิดปัญหาเกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยการแต่ง เป็นต้น จากข้อมูลที่ได้จากส่วนนิพนธ์ประกาศนี้ ทำให้การศึกษาวีเคราะห้วรรคตึยุดสะดวกขึ้น และตรงตามข้อเท็จจริงของวรรคตึยุดเรื่องนั้น ๆ มากที่สุด ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

อัญชยมกรมณูชิต ษษฐี	ชิโนรสศรี
สุลลชัตติยวงศ์	
เป็นปิ่นชินบุตร ส่ำสงฆ์	จตุปาริสุทธิทรง
ศีลาภิรมย์พรหมจรรย์	
เกลดองอวาสเวียงเซทวัน	เกลดากล่าวกลฉัน
ทพากยพจนพิบูลย์	
บรรยายยศพุทธรางกูร	ปางเป็นอติสุริย์
คือสรรพสิทธิ์กษัตรา	
.....	
จงยื่นผืนกัลปอักษิ	มล้างลงภพศรี
นิพนธ์คุณชาวยามลาย	
ฟังเรื่องเฟื่องชื่อถาวราย	วรพจน์ภิปราย
ประกาศแกมวญเมธา	
แสดงฉันทสรรพสิทธิ์ูรธา	คกโคยอรธธา
นิเทศธิบายบริบูรณ์ ²	

¹ผู้วิจัยนิยามศัพท์นี้ขึ้นมาโดยเทียบกับศัพท์ภาษาอังกฤษ Colophon หมายถึง ข้อมูลบางอย่างที่เกี่ยวกับหนังสือ เช่น เวลาที่พิมพ์หรือแต่ง สำนักพิมพ์ สถานที่พิมพ์ ชื่อผู้แต่ง อาจจะมีอยู่ส่วนหน้าหรือส่วนท้ายของหนังสือก็ได้

²สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพสิทธิ์คำฉันท์, หน้า

3.3 แก่นเรื่อง (Theme)

Theme เป็นศัพท์ภาษาอังกฤษ ซึ่งยังไม่มีศัพท์บัญญัติที่แน่นอนในวรรณคดีไทย เช่น หนังสือวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์¹ กับหนังสือวรรณคดีศึกษา² ใช้ว่าแนวเรื่อง หนังสือวิเคราะห์วรรณคดีไทย³ ใช้ว่าสาร ส่วนหนังสือวรรณคดีวิจารณ์ใช้ว่าสารัตถะ และให้ความหมายว่า

สารัตถะ (Theme) ของวรรณคดีแต่ละเรื่องก็คือ ทัศนคติที่ผู้แต่งแสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง หนึ่ง (หรือหลายอย่าง) ของมนุษย์ (ชีวิตคน) หรือ ทัศนคติที่ผู้แต่งมองดูความเป็นไปในโลกมนุษย์ (โลกทัศน์) แล้วนำมาแสดงให้ประจักษ์แก่ผู้อ่านโดยใช้นิพนธ์เรื่องใน วรรณคดีเป็นเครื่องสื่อสาร สารัตถะจึงเป็นจุดมุ่งหมาย อันเป็นแกนกลางของเรื่อง หรือเป็นความคิดสำคัญในเรื่อง⁴

ฉะนั้น สารัตถะจึงเป็นเจตจำนงที่ผู้แต่งกำหนดไว้ก่อนที่จะลงมือสร้างสรรค์ผลงาน แต่ละชิ้น และจะเชื่อมโยงเรื่องทั้งหมดเข้าด้วยกัน ปรากฏขึ้นอย่างสม่ำเสมอเพื่อเป็นยืนยันเจตนาของผู้แต่ง ทั้งโครงเรื่อง เนื้อเรื่อง ตัวละคร ฉาก และส่วนประกอบอื่น ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงสารัตถะที่ผู้แต่งต้องการ และต้องมีความผูกพันสอดคล้องกับสารัตถะโดยตลอด คำว่า สารัตถะ เป็นศัพท์สันนิษฐานระหว่าง สาร กับ อรรถ มีความหมายตรงกับคำว่า

¹วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ 4. (พระนคร : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 116.

²วิภา กงกะนันท์, วรรณคดีศึกษา, (พระนคร : แผนกบริการนักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), หน้า 98.

³ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วิเคราะห์วรรณคดีไทย (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517), หน้า 40.

⁴กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522), หน้า 107-108.

แก่นเรื่อง ในหนังสือ พระอภัยมณี : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์¹ ซึ่งอ่านแล้วเข้าใจได้ง่ายกว่า ผู้วิจัยจึงใช้คำว่าแก่นเรื่องตามนัยที่กล่าวมาแล้ว

สรรพสิทธิชาดกเป็นเรื่องที่ใช้อย่างสอนคติธรรม มูลเหตุของการเล่าเรื่องจึงเป็นแก่นเรื่องสำคัญ เพื่อที่จะเปิดโอกาสให้ผู้แต่งชักนำเรื่องราวของพระสรรพสิทธิขึ้นสาธกเป็นตัวอย่างในการสั่งสอนคติธรรมนั้น ทั้งนี้ภิกษุได้พรรณานุคุณพิเศษของพระพุทธเจ้าว่า

คุณราวุโสทั้งหลาย พระองค์มีกิจและอุบายและความตรึกตรองมาก และพระองค์มีศิลปะและความฉลาดก็มาก พระองค์มีคุณสำเร็จแล้วโดยอาการทั้งปวงด้วยประการฉะนี้²

แก่นเรื่องของสรรพสิทธิชาดกจึงเห็นได้ชัดกล่าวคือ พึงสำเร็จทุกสิ่งด้วยสติปัญญา แก่นเรื่องนี้ตรงกับชื่อเรื่องและชื่อตัวละครของเรื่องอย่างจงใจ ตัวเอกของเรื่องเกิดมาตอนตนไม่ปรากฏชื่อ เมื่อโตขึ้นจึงได้ไปเรียนวิชาออกดวงจิตจากอาจารย์ ๗ สำนักที่ตักกิลลา ดังความว่า

ข้าแต่ท่านอาจารย์ ศิลปะที่ทำลายุถูกออกแล้วนำเอาจิตออกมาแล้ว เอากลับเข้าไปไว้อย่างเดิมใจอีกนั้น ขอท่านอาจารย์จงสอนศิลปะที่สามารถ เช่นนี้แก่ข้าพเจ้าเถิด³

หลังจากเรียนสำเร็จวิชาออกดวงจิตจากพระอาจารย์เพียงเดือนเดียวก็กล่าว พระสรรพสิทธิก็เดินทางกลับอลิคนคร พระเจ้าวิชัยราชจึงตั้งชื่อว่า สรรพสิทธิราชกุมาร ดังความว่า

¹สุวรรณา เกรียงไกรเพชร, "พระอภัยมณี : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, แผนกวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า 5.

²"สรรพสิทธิชาดก," ใน ปัญญาสาธกฉบับหอสมุดแห่งชาติภาค 1, หน้า 721.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 727.

พระราชกุมารซึ่งเป็นพระราชโอรสของเรานี้ได้
สำเร็จวิชาทั้งปวงแล้ว เพราะเหตุนี้จึงได้ตั้งพระนาม
ชื่อว่า สรรพสิทธิราชกุมาร¹

การที่พระสรรพสิทธิได้ชื่อนี้ เพราะได้สำเร็จวิชาทั้งปวงซึ่งก็คือวิชาถอดดวงจิต
นั่นเอง การถอดดวงจิตในเรื่องนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ของวิชาความรู้ทั้งหมดอันก่อให้เกิดสติปัญญา
ทำให้กิจทุกอย่างสำเร็จลุล่วงไปได้ ดวงจิตหรือหัวใจเป็นอวัยวะที่สำคัญที่สุดของคน ทำ
หน้าที่สูบน้ำเลือดให้หมุนเวียนเลี้ยงร่างกาย หรือหมายถึงส่วนสำคัญของสิ่งต่าง ๆ คนจึงมี
ความคิดว่าหากจะเป็นผู้อมตะ ไม่มีใครสามารถฆ่าหรือทำลายได้ หนทางที่ง่ายที่สุด ก็คือ
พยายามรักษาหรือป้องกันดวงจิตไว้ โดยการย้ายดวงจิตออกจากร่างไว้ ณ ที่อื่น หากร่าง
นั้นถูกทำลาย ส่วนสำคัญที่สุดของร่างกายยังคงอยู่ ผู้นั้นก็จะไม่ตาย ความคิดนี้ปรากฏใน
วรรณคดีไทยเรื่องรามเกียรติ์ การที่ผู้มีโคบุตรถอดดวงจิตให้ตกแก่ผู้กัวยเหตุผลที่ว่า

กูจะตั้งพิชิตปะกิจ
ถึงใครจะฆ่าไม่บรรลัย

ถอดดวงจิตของเองออกให้
กัวยดวงใจอยู่นอกกาย²

หรือตอนที่ผู้มีสุเมษถอดดวงจิตไม่ยราพเป็นแมลงภู ก็กัวยเหตุผลเดียวกัน

แล้วมีวาจาอันสุนทร
ทวนจงเอาดวงชีวี
แต่นี้อินทรีย์อสุรา
แมมีปัจจามิตรคิดคด

กูก่อนไม่ยราพักษี
ไปไว้ตรีภูมรรพ
เป็นมหาคงทนทรหด
ฆ่ากัวยเพลิงกรกไม่วายปราณ³

ฉะนั้น การถอดดวงจิตใครออกมาแล้วนำกลับเข้าที่เดิมได้นั้น จึงเท่ากับสามารถ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 728.

² พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ,
พิมพ์ครั้งที่ 4. (พระนคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2510), 1 : 190.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 237.

ควบคุมความเป็นความตายของผู้นั้นได้ และผู้นั้นยอมตกอยู่ใต้อิทธิพลของผู้นอกดวงจิตได้ดังกล่าว
 แต่การที่ผู้ใดจะเรียนรู้การถอดดวงจิตนั้นเป็นของยาก เพราะต้องศึกษาสภาพร่างกาย จิตใจ
 และสภาพแวดล้อมของผู้นั้นได้อย่างถ่องแท้ สรรพวิชาทั้งปวงในโลกนี้สามารถเรียนรู้ได้ด้วย
 ความมานะพยายาม แม้วาทุกสิ่งจะมีการเปลี่ยนแปลง แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีระบบ เป็น
 ชั้นตอน และประกอบด้วยเหตุผล ไม่เหมือนกับจิตใจคนที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ทุกวินาที และ
 บางครั้งก็ปราศจากเหตุผล เป็นเรื่องของอารมณ์มากกว่า จิตแพทย์บางคนซึ่งเรียนเกี่ยวกับ
 จิตใจของคนโดยเฉพาะ บางครั้งก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของตนเอง ถึงกับมีข่าวฆ่าตัวตาย
 ดังที่เคยปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้เพราะจิตใจคนนั้นคาดเดายากยิ่งกว่าจะศึกษา
 ได้หมด คงค้างลอนในเรื่องพระอภัยมณี ตอนที่เปลี่ยนฉล็ดสุทธาสครตกแหว ฤษีมาช่วย และ
 สั่งสอนสุทธาสครเกี่ยวกับจิตใจคนว่า

แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์ มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
 ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน¹

การที่พระสรรพสิทธิ์สำเร็จวิชาถอดดวงจิตจึงหมายถึง เรียนทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง
 กับคน จนสามารถเข้าใจและโน้มน้าวผู้นั้นให้ปฏิบัติตามที่ตนต้องการ ซึ่งเรียนยากกว่าวิชาใด
 ทั้งหมด และการที่ตัวเองได้ชื่อนี้จึงเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่ง และตรงตามแก่นเรื่องอย่าง
 แท้จริง

แม้พระสรรพสิทธิ์จะไม่ใช้วิชาถอดดวงจิตที่ใคร่เรียนมาทำให้นางสุวรรณโสภาทุกข์
 ควบคู่กันโดยตรง แต่ก็ได้ใช้วิชาดังกล่าวเป็นพื้นฐานในการกระทำซึ่งเป็นกลวิธีที่แยบยลกว่า
 เพราะถ้าหากจะถอดดวงจิตนางสุวรรณโสภาโดยตรง และบังคับให้นางทุกข์ก็ยอมทำได้
 แต่ดูเหมือนจะเป็นวิธีการที่ง่ายเกินไปโดยไม่อาศัยสติปัญญา พระสรรพสิทธิ์จึงถอดดวงจิต
 ออมาตย์แทน แล้วเสนาทวนปริศนาให้ดวงจิตออมาตย์ฟัง พร้อมกับให้ดวงจิตออมาตย์ตอบคำถาม
 เหล่านั้นอย่างผิด ๆ จนนางสุวรรณโสภาทนต่อความโง่เขลาของคำตอบออมาตย์ไม่ได้ จึงต้อง
 ใช้คำตอบที่ถูกต้อง กลวิธีนี้แสดงให้เห็นแจ่มแจ้งว่า พระสรรพสิทธิ์รู้ถึงแก่นแท้ในจิตใจของนาง

¹สุนทรภู่, พระอภัยมณี (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2509), หน้า 391.

สุวรรณโสภาที่ว่า ผู้ที่เห็นว่าคนฉลาดยอมไม่อาจทนต่อความโง่เขลาของผู้อื่นได้ ฉะนั้นการที่
พระสรรเพชญ์เฝ้าฯนางสุวรรณโสภาตามกติกา สามารถทำให้นางพุกควยได้ในคืนเดียว
จึงเป็นการชนะด้วยสติปัญญาโดยแท้

กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีฯในรสรทรงแต่งสรรเพชญ์ให้ค้ำฉันทตามเค้าเรื่องเดิมใน
สรรเพชญ์ชาดกและเสริมเรื่องต่อออกไปอีก พระองค์ก็ยังคงรักษาแก่นเรื่องเดิมไว้ การต่อสู้
ของพระสรรเพชญ์กับสามกษัตริย์ได้แก่ กษัตริย์พรหมทัตต เกการพย์ และโกศล ที่มาช่วงชิง
นางสุวรรณโสภาในขั้นต้น ต่างต่อสู้ด้วยอาวุธนานาชนิด แต่ก็ไม่สามารถชนะกันได้โดยเด็ดขาด
สรุปว่าการใช้กำลังอาวุธเข้าประหัตประหารกันไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ในที่สุดพระ
สรรเพชญ์ก็ใช้วิธีถอดดวงจิตแทน สามกษัตริย์จึงยอมพ่ายแพ้ ดังความว่า

บัดไทธิเบศรบรรดา	กรมเกรี้ยวศิโพลาล
เสด็จแสดงประภาพพลอนันชาญ	ไชยเวทเจษฎา
ทักถามท้วงสามชิตยอมิตร	ผู้สถิตยแควินญา
ยังรตราชรรวา	หนยุทธรบรรยงกัทรง
เพื่อจักบรรหารมทิตถิคุณ	อคุสยเคชยั้งยง
ในเบื้องอนันตจักรุง	คอกุภัยพลากร
อาสูณภูธรชรา	ภพมิ่งมเหศร
รังเรณอรินทรมารอญ	รดเรศร่าบาญ
แด่เนื้อเพราะเพื่อทฤษฐิมา	นอหังมมังการ
ทาวทาวสกนชชนมลาญ	จิตรแปรประจากกาย
ยังพรอมแลยอมยุทชปรา	ชยถาคำวิหหมาย
รื้อร้ายัจจามิตรบวาย	ตระบัดบอกลยาพรอกพราง
อ้าไทรภัยพิรุชหา	รุดโทษจีจาง
ใจเจ็บอยาจองฤทททาง	หุจริตเวรู
เชอญช่วยอ่านวยชีพิตคง	คำรงรอกคณตุ
ไว้ทูลขุสืบทพระภู	ชรคองฉัดคีกัลป์ ¹

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาธิบดีฯในรสร, สรรเพชญ์ค้ำฉันท, หน้า 76.

หรือยักษ์กาลจักรที่มาลักนางสุพรรณโสภา พระสรรพสิทธิ์ก็ใช้วิธีเดียวกันกับสามกษัตริย์ กล่าวคือ ตางต่อสู้ควายอาวูชในชั้นต้น แต่ก็ไม่สามารถเอาชนะกันได้ ยิ่งพระสรรพสิทธิ์ใช้อาวูช ตักรางยักษ์กาลจักรเท่าไร ร่างนั้นก็ยิ่งเพิ่มทวีคูณมากขึ้น ดังคำประพันธ์ดังนี้

.....

พระยงปิ่นเปนจันทรา	โสภาสอภา
พิโรจน์จำรัสศรี	
ตกต้องตักทายินทรีย์	สินศอสุรี
ศิโรตม์ควาคินแดน	
เกิดกลายกายอื่นหมื่นแสน	กลากลาคบมิแกลน
ก็เคลื่อนเข้ากลุ่มมรรบ	
พระแสงศรสิทธิท้าวทบ	มวณุมารกาลสยบ
สยอนควยศรสังหาร	
หอนมอควม้วยมุดสุคปราณ	คืนชั้นชั้นบันดาล
ดิเรกรูปอสุรินทร	
รอยครั่งตั้งทอนฤบดินทร	คืนคากายิน
บสิ้นบสูญวิญญาน ¹	

ร่างยักษ์ที่เพิ่มมากขึ้นนี้ ผู้วิจัยวินิจฉัยว่าคงแสดงถึงความซัดแย้งรุนแรงที่เพิ่มขึ้นนั่นเอง จากการต่อสู้หนึ่งต่อหนึ่ง มาเป็นหนึ่งต่อแสน ซึ่งมากขึ้นทั้งกำลังและอาวูช การต่อสู้คงไม่สิ้นสุดลงง่าย ๆ และดูกลามต่อไปอีกเป็นแน่ พระสรรพสิทธิ์จึงใช้การถอดดวงจิตแทน เช่นเดียวกันที่ใช้กับสามกษัตริย์ ดังคำประพันธ์ดังนี้

บัคไต้ชอาคมชาน	ถอดเทจิตรมาร
มาเนาในเนอนศีขรี	

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137-138.

กายโกฏิโศกราชามี่	เออาคมอินทรีย์
สยบยั้งทองพสุธา	
คือคนขุนเขาหิมวา	เวรมัฆวาทา
มาพิศมาเพอกพกพง	
ท้าวทักท้าวแทตย์โดยหวัง	เทวอยักษ์ชายัง
จักทอบตอตุไณ	
จงแจ้งแห่งเหตุจริงใจ	เชือกคิกกลไก
อโยอำจงออกคำขาน	
อ้าพระนุเดโชชาญ	เชอญไทรทาน
จีพิณูช้อยดอยท่า	
มละโลกโถมภกามกระลำ	พรพาลครุกรรม
กระลีลำโบบเปียบคน	
ไปรัฐรูปภาพพระพล	เพ็ญเพียบภวคด
อดุลย์คำเกองกฤษณา	
จงเจ้ากูเก็กรูณา	ออมอวยโโทษา
ประสาทชีวาทมคั่นคง ¹	

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ แสดงว่าพระสรรพลีธีสามารถควบคุมจิตใจของสามกษัตริย์ และยังสามารถจักรให้ปฏิบัติตามที่ต้องการได้ การที่จะกระทำได้นั้น พระสรรพลีธีต้องเข้าใจ ถึงจิตใจและสภาพการทุกสิ่งทุกอย่างของฝ่ายตรงข้ามอย่างละเอียดลึกซึ้ง จนสามารถโน้มน้าว จิตใจฝ่ายตรงข้ามให้อ่อนลงคลายทิฐิหรือความหลงผิดในสิ่งที่กำลังกระทำอยู่ ให้กลายเป็น ความถูกต้องตามท่านองคสองธรรม นับเป็นชัยชนะอย่างชาวสะอากด้วยการใช้สติปัญญาโดยแท้ ตรงตามแก่นเรื่องที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในตอนต้น

แก่นเรื่องนี้จะปรากฏในนิทานเก่าแก่ราวสมัยพุทธกาล แต่ก็ยังคงให้คติข้อคิด

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 138-139.

ไม่สนใจเรื่องอื่น

เหมาะสมกับสภาพการปัจจุบันที่มักตัดสินปัญหาหรือข้อขัดแย้งด้วยการใช้กำลังและอาวุธ แท้จริงหาใช่หนทางแก้ไขปัญหาไม่ หากจะเพิ่มข้อขัดแย้งกันมากขึ้น และเพิ่มทวีความรุนแรงขึ้นดังกล่าวนั้นเป็นปัญหาเรื้อรังต้องต่อสู้กันต่อไปจนถึงที่สุด ผลที่ได้รับคือความหายนะของทั้งสองฝ่าย เช่น ผลของสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 สงครามเวียดนาม สงครามตะวันออกกลาง หรือแม้กระทั่งการปราบปรามผู้ก่อการร้ายในประเทศไทย หากคนเราหันมาแก้ไขปัญหาคด้วยสติปัญญา พยายามช่วยกันคิด และยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ในทางที่ถูกต้อง ควร พร้อมทั้งจะปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาด ๆ ปัญหาหรือข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่มีอยู่ก็จะค่อย ๆ ลดน้อยลง สันติสุขคงกลับมาสู่สังคมคนอีกวาระหนึ่ง

3.4 โครงเรื่อง (Plot)

โครงเรื่องในวรรณคดี หมายถึงวิธีการเรียงลำดับความคิดหรือการเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่องว่า ผู้เขียนเริ่มต้นตรงส่วนใดของเรื่อง ต่อไปความคิดหรือเหตุการณ์ใด และจบเรื่องอย่างไร¹ โครงเรื่องที่ดีคือโครงเรื่องที่มีปัญหาหรือความขัดแย้ง² (conflict) ที่สำคัญเกิดขึ้นกับตัวเอกของเรื่อง³ เพื่อที่จะบอกให้รู้ว่า ทำไมสิ่งนั้นจึงเกิดกับคน ๆ นั้นและเกิดขึ้นอย่างไร ปัญหาหรือความขัดแย้งซึ่งอาจเป็นด้านพฤติกรรม ด้านสภาพเหตุการณ์ หรือด้านอารมณ์ของตัวละคร จึงเป็นส่วนประกอบสำคัญของโครงเรื่อง

โครงเรื่องอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท

1. โครงเรื่องใหญ่ (Plot) หมายถึงโครงเรื่องตามนัยที่กล่าวมาข้างต้น

¹วิภา กงกะนันท์, วรรณคดีศึกษา, หน้า 121.

²ความขัดแย้ง (conflict) เป็นศัพท์ในทางวรรณคดีวิจารณ์ คือการที่ความปรารถนาของตัวละครประสบอุปสรรคขัดขวาง อุปสรรคนี้อาจเกิดจากภาวะธรรมชาติ หรือสังคม หรือตัวละครฝ่ายอื่น หรือโชคชะตาก็ได้ ถือกันว่าความขัดแย้งเป็นจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่อง ถ้าไม่มีความขัดแย้งเรื่องก็ไม่เกิด

³กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, หน้า 101.

2. โครงเรื่องรอง¹ (Sub plot) หมายถึงโครงเรื่องที่ซ่อนอยู่ในโครงเรื่องใหญ่ โครงเรื่องรองนี้จะวิเคราะห์ได้ใกล้เคียงกับโครงเรื่องใหญ่ และมีขึ้นเพื่อแสดงถึงความแตกต่างกับโครงเรื่องใหญ่ หรือเป็นคู่ขนานกันไป หรือเป็นเรื่องสนับสนุนโครงเรื่องใหญ่ให้สมบูรณ์

โครงเรื่องสรรพสิทธิศาสตร์มีวิธีการเรียงลำดับความคิดหรือการเรียงลำดับเหตุการณ์ ทั้งเหมือนและต่างจากสรรพสิทธิ์คำฉันท์ ดังนี้

3.4.1 โครงเรื่องที่เหมือนกัน //

เรื่องราวเกี่ยวกับนางสุวรรณโสภา

นางสุวรรณโสภาเป็นสตรีที่ทรงความงาม แต่ไม่ยอมผูกคอตายชายใดซึ่งเป็นความซัดแย้งในการเลือกคู่ครอง ชายที่จะแต่งงานกับนางจะต้องฉลาด รู้จักหากวิธีที่จะทำให้นางผูกคอตายกับตนภายในหนึ่งคืนตามกติกา กติกานี้จึงเป็นปัญหาหรือความซัดแย้งเบื้องต้นอันจะก่อให้เกิดเหตุการณ์ต่อไป

เรื่องราวเกี่ยวกับพระสรรพสิทธิ์

พระสรรพสิทธิ์เป็นบุรุษที่ทรงคุณปัญญา เรียนจบวิชาออกดวงจิตจากเมืองตักกสิลา พระสรรพสิทธิ์ทราบข่าวความงามของนางสุวรรณโสภา จึงเกิดความรัก แต่ต้องปฏิบัติตามกติกาดังกล่าว ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหา

การคลี่คลายของปัญหา

พระสรรพสิทธิ์ใช้วิธีออกดวงจิตอำมาตย์ตามที่ใคร่เรียนมาไว้ ณ ที่ต่าง ๆ และเล่นนิทานปริศนา 4 เรื่อง² ให้ดวงจิตอำมาตย์ฟัง พร้อมทั้งให้ตอบคำถามเหล่านั้น แต่นางสุวรรณโสภาไม่พอใจคำตอบของดวงจิตอำมาตย์ จึงจำต้องไขคำตอบที่ถูกต้องแทน นิทานปริศนาทั้ง 4 จึงเป็นคำตอบลึกลับ ๓ ข้อ แง่ ๆ ที่แก้ได้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104.

² นิทานปริศนาเรื่องที่ 4 ไม่มีโครงเรื่อง เป็นเพียงคำทายปริศนาเท่านั้น แต่ก็ทำให้นางสุวรรณโสภาผูกคอตายกับพระสรรพสิทธิ์

ปริศนาทั้ง 4 เรื่องนี้ จึงเป็นการคลี่คลายปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยมีโครงเรื่องรอง (Sub plot) สนับสนุนโครงเรื่องใหญ่ คือความขัดแย้งในการเลือกคู่ครอง ผู้วิจัยจะแยกกล่าวเป็นเรื่อง ๆ ดังนี้

นิทานปริศนาเรื่องที่ 1

พ่อค้า 4 คน ใ้ช่วยกันปรุงแต่งท่อนไม้จันทน์ขึ้นเป็นตู้หญิงสาวสวย ทุกคนต่างปรารถนาหญิงนั้นเป็นภรรยา จึงเกิดความขัดแย้งกัน

นิทานปริศนาเรื่องที่ 2

กษัตริย์ 4 องค์ ใ้ช่วยมเหสีพระองค์หนึ่งให้พ้นภัยซึ่งถูกนกหัสดีลิงค์โฉบมา และต่างเกิดความปรารถนาในมเหสีพระองค์นั้น แต่ไม่สามารถตกลงกันได้

นิทานปริศนาเรื่องที่ 3

หญิง 4 คนผลัดจากชายคนรักไปช่วยเหลือโจรที่ถูกเสียบหลาวทั้งเป็น ด้วยการรักษาพยาบาลและปรนนิบัติโจรต่าง ๆ จนโจรนั้นหายป่วยเป็นปกติ ทุกคนต้องการโจรเป็นสามี จึงเกิดความขัดแย้งกัน

โครงเรื่องนิทานปริศนาทั้ง 3 เรื่องเหมือนกัน กล่าวคือ ความขัดแย้งในการเลือกคู่ครองเช่นเดียวกับโครงเรื่องใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นิทานปริศนาเรื่องที่ 3 สาเหตุที่หญิงเหล่านั้นขี้โล้ชายคนรักและต่างไปหาโจรนั้น ก็เพราะชายเหล่านั้นมีความโง่เขลาว่านางไม่สามารถแก้ปริศนาที่นางตั้งขึ้น นางต้องการชายที่ฉลาดกว่าเป็นสามี แม้ว่าชายนั้นจะเป็นนักโทษหรือโจร การเลือกคู่ครองของนางสุวรรณโสภาก็เช่นเดียวกัน ชายนั้นจะเป็นใครก็ตามไม่ว่าจะเป็นคนรวย คนจน หรืออยู่ในชนชั้นวรรณะใด แต่ต้องมีความฉลาดสามารถทำให้นางพ้นทุกข์ได้เท่านั้น

แม้นิทานปริศนาเรื่องที่ 4 นี้จะไม่มีโครงเรื่อง เป็นแต่เพียงคำทายปริศนาเท่านั้น พระสรรพสิทธิ์ตามดวงจิตอำมาตย์ว่า ระหว่างสตรีกับนุ่น อะไรรจะอ่อนนุ่มกว่ากัน

รายละเอียดต่างกัน คือในสรรพสิทธิ์ชาดก พ่อค้าคนที่ 3 เชื่อเชิญให้นางนั่งบนอาสนะควยวาจาที่อ่อนหวาน แต่ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ พ่อค้าคนที่ 3 ให้ดวงจิตแก่นาง ทำให้นางกลับมีชีวิต

ดวงจิตอำมาตย์ตอบว่า... นางสุวรรณโสภาไม่เห็นด้วยกับคำตอบนี้ คำถามจึงมีคำตอบให้เลือกเพียง 2 สิ่ง หากสิ่งหนึ่งผิด สิ่งที่เหลือน่าจะถูก แต่นางสุวรรณโสภากลับตอบว่า ชายที่มีจิตอ่อนไม่แข็งกระด้างนั้น อ่อนนุ่มกว่าทั้งขุนและสตรี คำตอบนี้ไม่ตรงกับคำถาม อาจเป็นเพราะว่านางสุวรรณโสภาผู้ชาญฉลาดไม่เห็นด้วยกับข้อเลือกในคำถาม จึงหาคำตอบที่เห็นว่าถูกต้องกว่าและคำตอบนั้นก็ยังคงเป็นคำตอบที่เข้าข้างตนเองในการเลือกคู่ครอง จึงพออนุโลมได้ว่า คำตอบจากคำทายปริศนานี้ เป็นการสรุปความคิดหรือความต้องการของนางสุวรรณโสภาซึ่งมีความพอใจพระสรรพลสิทธิ์ จึงตอบตามที่ใจปรารถนา แม้คำตอบนั้นจะไม่ตรงกับคำถามที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ เพื่อยุติความขัดแย้งตามกติกาดังกล่าว

จุดจบของปัญหา

เรื่องจบด้วยความสุข พระสรรพลสิทธิ์พานางสุวรรณโสภากลับถึงอลิคนครและครองบ้านเมืองสืบต่อไป

โครงเรื่องตามที่วิเคราะห์มานี้ แม้จะมีเหตุการณ์น้อยและไม่สลับซับซ้อน แต่ก็ยังเป็นโครงเรื่องที่ดี ทุกเหตุการณ์เชื่อมโยงไปสู่แก่นเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความขัดแย้งในการเลือกคู่ครอง อุปสรรคของนางสุวรรณโสภาคือความปรารถนาชายที่มีสติปัญญา เป็นสามีอุปสรรคนี้ก่อให้เกิดกติกากในการเลือกคู่ครอง เป็นเหตุให้พระสรรพลสิทธิ์เกิดความขัดแย้งด้านความรักเพราะกติกาดังกล่าว พระสรรพลสิทธิ์จึงต้องแสดงสติปัญญาเพื่อคลี่คลายความขัดแย้งนี้ จนได้ครองนางสุวรรณโสภาตามปรารถนา กติกานี้เองเป็นความขัดแย้งนี้เองเปิดโอกาสให้พระสรรพลสิทธิ์แสดงสติปัญญาตามแก่นเรื่องที่ว่า พึงสำเร็จทุกสิ่งด้วยสติปัญญา

3.4.2 เค้าโครงเรื่องเดียวกัน

โครงเรื่องสามกษัตริย์ได้แก่ พรหมทัตต เการพย์ โกลล มาสู่ขอนางสุวรรณโสภาในสรรพลสิทธิ์คำฉันท์ได้เค้าโครงเรื่องมาจากพระราชาเมืองต่าง ๆ มาสู่ขอนางสุวรรณโสภาในสรรพลสิทธิ์ชาดก/ควยเหตุผลที่ว่า โครงเรื่องทั้ง 2 นี้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือทั้งสามกษัตริย์และพระราชาเมืองต่าง ๆ เมื่อทราบข่าวความงามของนางสุวรรณโสภาต่างก็ปรารถนานางด้วยกันทุกคน แต่ต้องผิดหวังเพราะไม่มีใครสามารถปฏิบัติตามกติกาวางไว้เช่นเดียวกัน กติกานี้จึงเป็นปัญหาหรือความขัดแย้ง ทำให้พระราชาและกษัตริย์เหล่านั้นประสบ

อุปสรรคตามที่ตนปรารถนา โครงเรื่องนี้สร้างความไม่แน่ใจและเรา^๒ความสนใจของผู้อ่าน ทำให้ใคร่ติดตามเรื่องต่อไปว่า พระสรรพลีทธีใช้กลวิธีใดและจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ที่จะทำให้นางสุพรรณโสภาพูดด้วยกับตน โครงเรื่องดังกล่าวต่างจบลงด้วยการที่พระเจ้าอุสุภราชให้พระราชอาและกษัตริย์เหล่านั้นกลับครองบ้านเมืองตามเดิม

ข้อแตกต่างระหว่างโครงเรื่องทั้งสองอยู่ที่พฤติกรรมของตัวละคร พระราชาทั้งหลายในสรรพลีทธีขาดกตัญญูยอมรับความพ่ายแพ้ของตนและกลับบ้านเมืองไม่ จึงไม่มีเหตุการณ์ไต่สืบเนื่องต่อกันจากโครงเรื่องนี้ แต่สามกษัตริย์ในสรรพลีทธีคำฉันท มีจิตใจพาล ไม่ยอมรับความพ่ายแพ้ของตน แม้จะกลับบ้านเมืองก็ด้วยความจำใจ ระคนความหมองเศร้า และโกรธแค้น ต่างคิดหาอุบายหวนกลับมาขึ้นชนนางสุพรรณโสภาให้ได้ ดังคำประพันธ์ดังนี้

สามไท่โคลตพิทกัลบุร	บวมบวมอาตุร
กำเคาฤาตีแคะดอง	
คาลลวิลเหลือจินคาตรอง	ตฤกลเสทหลายกลอง
จักคีนตระโอมโอมเฉลา ^๑	

โครงเรื่องนี้จึงก่อให้เกิดเหตุการณ์ต่อไปข้างหน้า ผู้ที่จะไต่นางสุพรรณโสภาไปครองนอกจากจะต้องปฏิบัติตามกติกาสั่งเป็นความขัดแย้งดังกล่าวแล้ว ยังจะต้องปกป้องนางจากสามกษัตริย์อย่างแนบเนียน เป็นการเพิ่มความขัดแย้งระหว่างตัวเอกของเรื่องกับคู่กรณี ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากบุคคลที่อยู่คนละฝ่ายกัน

3.4.3 โครงเรื่องเสริมในสรรพลีทธีคำฉันท

สามกษัตริย์ยกทัพมาชิงนางสุพรรณโสภา

สามกษัตริย์ทราบข่าวการอภิเษก ระหว่างพระสรรพลีทธีกับนางสุพรรณโสภา ความขัดแย้งแต่หนหลังปะทุเป็นความเคียดแค้น ยกทัพมาชิงนางสุพรรณโสภา พระสรรพลีทธีรับอาสาสู้ศึก ทางฝ่ายทางรบพุ่งด้วยกำลังอาวุธ ในที่สุดพระสรรพลีทธีใช้วิธีถอดดวงจิต

^๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพลีทธีคำฉันท, หน้า 26.

สามกษัตริย์ไว้ที่รถทรง สามกษัตริย์จึงยอมแพ้ พระเจ้าอสุกราชทรงสั่งสอนและให้กลับครองบ้านเมืองตามเดิม

โครงเรื่องสามกษัตริย์มาซึ่งนางสุพรรณโสภา สืบเนื่องมาจากโครงเรื่องสามกษัตริย์ประสออุปสรรคในการสู้รบนางที่กล่าวค้างไว้ จึงเป็นโครงเรื่องที่ต่อเนื่องอย่างสมเหตุสมผล แสดงถึงความพิถีพิถันของกรมสมเด็จพระประมานุชิตชินโรสในงานนิพนธ์ โครงเรื่องนี้มีคุณสมบัติในตัวเอง ไม่มีโครงเรื่องอื่นใดสืบเนื่องต่อจากโครงเรื่องดังกล่าวนี้ เช่นเดียวกับในสรรพสิทธิชาดก ฉะนั้น การที่กรมสมเด็จพระประมานุชิตชินโรสทรงคงโครงเรื่องสามกษัตริย์มาสู่ขุนนางสุพรรณโสภา ก็เพื่อรักษาโครงเรื่องเดิมตามสรรพสิทธิชาดก และทรงเสริมโครงเรื่องสามกษัตริย์มาซึ่งนางสุพรรณโสภา เพื่อให้เรื่องสนุกสนานยิ่งขึ้น และกล่าวถึงความสามารถของพระสรรพสิทธิทั้งด้านสติปัญญาและการต่อสู้ โดยไม่มีผลต่อการดำเนินเรื่องแต่ประการใด

ยักษ์กาลจักรลักนางสุพรรณโสภา

ยักษ์กาลจักรลักนางสุพรรณโสภาขณะนอนหลับระหว่างทางไปอลิคนครพร้อมกับพระสรรพสิทธิ โครงเรื่องนี้เป็นปมปัญหาหรือความขัดแย้งระหว่างพระสรรพสิทธิกับยักษ์กาลจักร ซึ่งต่างต้องการนางสุพรรณโสภา ทำให้พระสรรพสิทธิต้องพลัดพรากจากนางและออกติดตามนางไปทุกหนทุกแห่งแต่ล้าพังกววยความโศกเศร้า ขณะเดียวกันนางสุพรรณโสภา ก็คร่ำครวญถึงพระสรรพสิทธิอย่างทุกขเวทนา ครองกายครองใจด้วยความรักแท้ต่อสามีแต่ผู้เดียว

นรเชษฐาบสคลี่คลายปัญหา

นรเชษฐาบสเป็นผู้คลี่คลายปัญหาหรือความขัดแย้งนี้ โดยการเพ่งฉานบอกที่อยู่ของยักษ์กาลจักร พร้อมกับเสกมาตีพยและศรตีพยแก่พระสรรพสิทธิ พระสรรพสิทธิจึงมาตีพยเหาะไปเมืองยักษ์และหากาลจักรออกต่อสู้ ตางฝ่ายต่างต่อสู้ควยกำลังอาวุธ แต่ไม่มีใครเพลี้ยงพล้ำเสียที พระสรรพสิทธิจึงใช้วิธีถอคดวงจิต ยักษ์กาลจักรยอมแพ้และถวายนางสุพรรณโสภาซึ่งต้องการแต่งงานสุพรรณโสภาคืน จึงสั่งสอนศิลาแก่ยักษ์กาลจักรและพานางสุพรรณโสภากลับอลิคนคร

กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงแต่งสรรพสิทธิ์คำฉันท์โดยอาศัยเค้า
โครงเรื่องจากสรรพสิทธิชาตก และทรงจินตนาการเสริมโครงเรื่องต่อ เริ่มจากสามกษัตริย์
ยกทัพมาชิงนางสุพรรณโสภา ตลอดจนยังกักขังมาลักนางไป พระสรรพสิทธิ์ต้องออกเดิน
ทางผจญภัยต่อสู้กับยักษ์ กว่าจะได้นางสุพรรณโสภาคืนและกลับครองบ้านเมืองนั้นก็ต้องฝ่า
อันตรายอย่างหนัก โครงเรื่องทีกล่าวนี้นับเป็นลักษณะโครงเรื่องประโลมโลก เสรีบุรโกเศศ
ได้อธิบายในหนังสือพื้นความหลังว่า

ข้าพเจ้ารับจ้างอ่านหนังสือเรื่องประโลมโลก ซึ่งมีเรื่อง เทวคา ยักษ์มาร เรื่องเวทมนตร์คาถา เรื่อง
สำแดงอิทธิฤทธิ์แด่พร เจ้าแรงแปลงตัว เหาะเหินเหิน
อากาศ ทำเสน่ห์ยาแฝด และเรื่องอื่น ๆ อีกมากมาย...¹

โครงเรื่องเช่นนี้ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยแทบทุกเรื่อง เช่น เรื่องพระอภัยมณี
รามเกียรติ์ ลักษณะวงศ์ จักรแก้ว และอื่น ๆ เนื่องจากชื่อเรื่องมักมีคำว่า จักรและวงศ์ จึง
เรียกโครงเรื่องประเภทนี้อีกชื่อหนึ่งว่า จักร ๆ วงศ์ ๆ ซึ่งเป็นชื่อชาวบ้านและเข้าใจง่าย
พระวรวงศ์วิสิษฐ ได้อธิบายโครงเรื่องประเภทนี้ว่า

...พระเอกเป็นโอรสกษัตริย์ ออกจากบ้านเมือง
ไปเรียนศิลปศาสตร์กับฤๅษีในป่า ครั้นเรียนจบแล้วลา
อาจารย์กลับบ้านเมือง ไปพบเมืองยักษ์ที่มีลูกสาวสวย แล้ว
ลูกพาลูกสาวยักษ์ไป ยักษ์พอตายกัณฑ์มาจับพระเอกก็ฆ่า
พอตายตาย อยู่ครองเมืองยักษ์ใค้พอสมควรแก่เวลาแล้ว
พามเหสีกลับบ้านเมืองตน ไปนอนอยู่กลางป่า มียักษ์หรือคน
ธรรพมกลักเอาชายาที่กำดั่งหลุมไป พระเอกตื่นขึ้น
เที่ยวตามหา แล้วไปพบอะไรก็อะไรจะพบชายาก็
ไปไต่ลูกสาวเจ้าเมืองอื่น ๆ อีกหลายคน เรื่องเป็นเช่นนี้
คล้ายกันหมด ชื่อเรื่องก็เอาอย่างกัน มีทั้งจักรและวงศ์
จึงเรียกหนังสือพวกนี้ว่า จักร ๆ วงศ์ ๆ²

¹ เสรีบุรโกเศศ, พื้นความหลัง (พระนคร : ตึกมิตสยาม, 2510), หน้า 354-355.

² พระวรวงศ์วิสิษฐ, วรรณคดีไทย (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2496), หน้า 82.

โครงเรื่องประโลมโลกหรือจักร ๆ วงศ์ ๆ นี้มักจะเน้นให้ตัวเอกฝ่ายชาย ต้องออกเดินทางผจญภัยไปตามเมืองหรือป่าเขาลำเนาไพรต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่การที่ตัวเอก จะต้องออกเดินทางศึกษาหาความรู้ พระสรรพลีลิต้องออกเดินทางจากอลิกันทรไปศึกษาวิชา ถอดดวงจิตกับอาจารย์ในสำนักของทิศาปาโมกข์ ณ เมืองศักกิสลา หลังจากเรียนจบแล้ว ก็ ต้องออกเดินทางไปหาครูครองที่เหมาะสม พร้อมกับแสดงคุณสมบัติของวิชาที่ร่ำเรียนมา ให้เห็นประจักษ์ พระสรรพลีลิต้องเพียงแต่ใช้สติปัญญาให้นางสุพรรณโสภากุศด้วยเท่านั้น ก็ควร เป็นที่ประจักษ์ในความรู้ความสามารถ เป็นที่ยอมรับนับถือแล้วว่ามีบุญญาบารมี เป็นที่ยำเกรง ทั้งนี้เพราะพระสรรพลีลิต้องพระโพธิสัตว์ก่ดลัษชาติมาเกิด ถือว่าเป็นบุคคลพิเศษและได้รับการ ยกย่องไว้เหนือบุคคลสามัญ ไม่จำเป็นต้องผ่านการต่อสู้แสดงฝีมือจริง ๆ ให้ปรากฏ อย่างไรก็ตาม กรรมสมเด็จพระปรมาภิไธยในรศทรงวางโครงเรื่องให้พระสรรพลีลิต้องออกต่อสู้ผจญ ภัยอีก โดยต่อสู้กับสามกษัตริย์เพื่อปกป้องนางสุพรรณโสภากุศ ความยุ่งยากเกิดขึ้นในตอนที่พระ สรรพลีลิต้องนางสุพรรณโสภากลับอลิกันทร ยักษ์กาลจักรมาพบระหว่างทางและลักนางไป ทำให้เกิดการพลัดพราก พระสรรพลีลิต้องติดตามหาและเผชิญอันตรายต่าง ๆ มากมายกว่าจะ ได้พบกันโดยสวัสดิภาพ ทำให้การเดินทางต้องยืดเยื้อต่อไปอีก และพระสรรพลีลิต้องได้มีโอกาส แสดงฝีมือหรือความสามารถให้ปรากฏ ด้วยพฤติกรรมของตัวละครซึ่งโลดโผนพิสดาร และ การบรรยายลักษณะตัวละครให้เห็นเป็นพิเศษนี้ อาจทำให้ความสำคัญของแก่นเรื่องลดลง เพราะผู้อ่านถูกดึงดูให้สนใจพฤติกรรมหรือตัวละครมากกว่าแก่นเรื่อง อย่างไรก็ตาม หาก พิจารณาอย่างรอบคอบแล้วจะเห็นว่า แม้โครงเรื่องจะส่งเสริมให้พระสรรพลีลิต้องเดินทาง ผจญภัยแสดงความสามารถในการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ กับศัตรูที่มีฝีมือ เช่นสามกษัตริย์หรือ ยักษ์กาลจักร แต่พระสรรพลีลิต้องไม่เคยชนะศัตรูเหล่านั้นด้วยกำลังอาวุธเลย สิ่งเดียวที่พระ สรรพลีลิต้องปราบปรามศัตรูจนราบคาบก็คือการถอดดวงจิตซึ่งหมายถึงการใช้สติปัญญา พฤติกรรม ของตัวละครที่โลดโผนพิสดารตามที่กล่าวนี้ จึงเป็นเพียงโครงเรื่องประโลมโลกหรือจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่นิยมในการแต่งวรรณคดี เพื่อให้เรื่องสนุกสนานและเน้นให้เห็นถึงคุณของการใช้ สติปัญญาในการแก้ไขปัญหาคำถามต่าง ๆ ตามแก่นเรื่องในสรรพลีลิต้องคำฉันท์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

3.4.4 ลำดับโครงเรื่อง

สรรพลีลิต้องชาดกและสรรพลีลิต้องคำฉันท์มีการเรียงลำดับโครงเรื่องทั้งหมด

และต่างกันดังจะเทียบให้เห็นดังนี้

สรรพนาม	สรรพนามที่คำฉันท์
เรื่องราวเกี่ยวกับนางสุวรรณโสภา พระราชามือต่าง ๆ มาสู่ชื่อนาง สุวรรณโสภา	เหมือนกัน
เรื่องราวเกี่ยวกับพระสรรพนม	เหมือนกัน
พระสรรพนมใช้วิธีถกดวงจิต อำมาตย์และเล่านิทานปริศนา คลี่คลายปัญหา	กษัตริย์พรหมทัตถ์ เการพย์ และ โกศลมาสู่ชื่อนางสุวรรณโสภา
จุดจบของปัญหา	เหมือนกัน สามกษัตริย์ยกทัพมาชิงนางสุวรรณ- โสภา ยักษ์กาลจักร ลักนางสุวรรณโสภา นรเชษฐาบสคลี่คลายปัญหา เหมือนกัน

3.5 ตัวละคร (Character)

3.5.1 ชื่อตัวละคร

ชื่อตัวละครในสรรพนมมีทั้งเหมือนและต่างจากสรรพนมที่คำฉันท์ ส่วนที่ต่างกันนั้นบางชื่อก็เพียงแต่เพี้ยนเสียง หรือเพี้ยนการสะกดตัวไปบ้างเล็กน้อย นอกจากนี้ชื่อตัวละครบางตัวในสรรพนมที่คำฉันท์ไม่ปรากฏในสรรพนม เนื่องจากกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงเสริมโครงเรื่องและเพิ่มตัวละคร ดังจะเทียบให้เห็นดังนี้

สรรพสิทธิชาดก

อุศุกราช

กุสุมพะ

สุพรรณโสภา

วิชัยราช

อุบล

สรรพสิทธิ์

อำมาตย์ (ไม่ปรากฏชื่อ)

สรรพสิทธิ์คำฉันท์

อุศุกราช อุศุกราช

โกสุม

สุพรรณโสภา

วิชัย

อุบล

สรรพสิทธิ์

จิตรเสน

พรหมทัต

เการพย์

โกศล

กาลจักร

นรเชษฐคาบส

3.5.2 ลักษณะของตัวละครสำคัญบางตัว

ตัวละครในสรรพสิทธิชาดกและสรรพสิทธิ์คำฉันท์มีแนวการสร้างเหมือนกัน คือสร้างโดยใช้ตัวละครแบบฉบับ¹ (Type character) กล่าวคือ ตัวละครแบบฉบับนี้มี บุคลิกลักษณะคงที่ไม่ว่าในเวลาและสถานที่อย่างไร ก็จะมีนิสัยและพฤติกรรมเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ผู้อ่านสามารถพยากรณ์พฤติกรรมตัวละครล่วงหน้าได้ แต่ไม่เห็นพัฒนาการของตัวละคร ฉะนั้นในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์ตัวละครสำคัญ เช่น พระสรรพสิทธิ์ นางสุพรรณโสภา ~~สามกษัตริย์ ยักษ์กาลจักร~~ และนรเชษฐคาบส โดยพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครเหล่านี้กับแก่นเรื่องและโครงเรื่องว่ามีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างไรในแต่ละเรื่อง ซึ่งเป็นคุณสมบัติ ประการหนึ่งของวรรณคดี

สรรพสิทธิชาดกและสรรพสิทธิ์คำฉันท์มีแก่นเรื่องเหมือนกัน คือพึ่งพระพุทธรูป

ควยสติปัญญา พระสรรพสิทธิ์ซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องดังกล่าว จึงเป็นตัวแทนของบุคคลนี้ทรง
ไว้ควยสติปัญญา และใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาคืออุปสรรคทุกอย่างได้ ตัวละครอื่นนั้นเป็นเพียง
สนับสนุนและเปิดโอกาสให้พระสรรพสิทธิ์แสดงความสามารถยิ่งขึ้นเท่านั้น คงจะได้นำมากล่าว
ต่อไป

พระสรรพสิทธิ์

ในสรรพสิทธิ์ซาคก พระสรรพสิทธิ์มีรูปโฉมงดงามเช่นเดียวกับพระเอกใน
วรรณคดีไทยทั่วไป แต่รูปร่างลักษณะภายนอกนี้ ไม่มีผลต่อการดำเนินเรื่อง ผู้แต่งต้องการเน้น
ถึงด้านสติปัญญาซึ่งเป็นลักษณะนิสัยมากกว่า เริ่มจากพร้าหมอนี่ทั้งหลายทำนายอนาคตพระสรรพ-
สิทธิ์ตั้งแต่แรกเกิดว่าจะเป็นผู้ที่ก่อปรควยสติปัญญา มีความเฉลียวฉลาดเหนือกว่าใครทั้งปวง
คำทำนายนี้เริ่มเห็นจริงเมื่อพระสรรพสิทธิ์สำเร็จวิชาออกดวงจิตจากอาจารย์ ณ เมือง
ตักกสิลา โดยใช้เวลาศึกษาเพียง 1 เดือน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สั้นมาก พระสรรพสิทธิ์มีโอกาส
แสดงสติปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาคืออุปสรรคต่าง ๆ ตามแก่นเรื่อง เนื่องจากความขัดแย้งใน
การเลือกคู่ครองของนางสุวรรณโสภา พระสรรพสิทธิ์จึงต้องปฏิบัติตามกติกา และแก้ไขความ
ขัดแย้งดังกล่าวด้วยการเสานิทานปริศนา ทำให้นางสุวรรณโสภาพุดควยกับพระองค์ ซึ่งเป็น
กลวิธีที่แยบคายแสดงถึงสติปัญญาของพระสรรพสิทธิ์ตามแก่นเรื่องดังกล่าว

กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรสทรงนำเค้าตัวละครพระสรรพสิทธิ์จากสรรพ-
สิทธิ์ซาคก ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ พระองค์ทรงเน้นสติปัญญาซึ่งเป็นลักษณะนิสัยของพระสรรพสิทธิ์
ให้เด่นชัดขึ้นกว่าเดิม โดยการเสริมโครงเรื่องเปิดโอกาสให้พระสรรพสิทธิ์ต่อสู้กับสามกษัตริย์
และยักษ์กาลจักร พระสรรพสิทธิ์ชนะศัตรูเหล่านั้นด้วยการออกดวงจิต ซึ่งเป็นสัญลักษณ์การ
ใช้สติปัญญาตามที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แล้วในแก่นเรื่อง นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงสร้างตัวละคร
พระสรรพสิทธิ์ให้มีนิสัยเช่นเดียวกับวีรบุรุษในอุดมคติทั่วไป คือมีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว รัก
การผจญภัยและการต่อสู้ แม้พระสรรพสิทธิ์จะไม่ได้เรียนวิชาของนักรบมาโดยตรง เช่น การ
ต่อสู้หรือใช้อาวุธ แต่ก็แสดงความสามารถในการต่อสู้กับสามกษัตริย์และยักษ์กาลจักรด้วยอาวุธ
ต่าง ๆ มากมาย ผลการต่อสู้ที่ต่างฝ่ายต่างไม่สามารถชนะกันได้โดยเด็ดขาด ทั้งนี้เพราะ
ผู้แต่งต้องการเน้นการใช้สติปัญญาชนะอุปสรรคมากกว่าการใช้กำลังอาวุธ หากพระสรรพสิทธิ์
มีความสามารถในการต่อสู้น้อยกว่า หรือขาดความกล้าหาญไม่ คว้าเหตุผลที่ว่า ตอนที่สาม

กษัตริย์ยกทัพมาตี เมืองศิริพัชร เพื่อชิงนางสุพรรณโสภา นั้น พระสรรพลีท้ออาสาสู้ศึกด้วยจิตใจ
ที่กล้าหาญ กล้าต่อสู้อย่างเต็มเปี่ยม รับคำสั่งพระเจ้าอสุภราชด้วยความยินดี ดังคำประพันธ์ว่า

รับราชเสาวนีย์ปริศน์เปรม	อันโอษฐ์อันเอน
โองการสนองมโหฬาร	
ไปคร่ำความเข็ญเป็นภาร	ผู้ชราขอผลาญ
พินาศรนับพรบศ	
จักจับสามชัคคียปัจจา	มิตรมอบบาท
ชูลีบลอยงายงาร ¹	

หรือตอนที่ยักษ์กาลจักรมาลักนางสุพรรณโสภา พระสรรพลีท้อออกติดตามจน
ถึงเมืองยักษ์แต่เพียงลำพัง และท้ายยักษ์กาลจักรต่อสู้ทามกลางเหล่ายักษ์นับแสน โดยมีได้แสดง
ความเกรงกลัวเลย แม้ศัตรูจะมีกำลังมากกว่าและเป็นมนุษย์ ซึ่งมีความสามารถพิเศษเหนือ
คนธรรมดาอีกตาม การต่อสู้จึงแสดงความกล้าหาญของพระสรรพลีท้ออย่างเห็นได้ชัด

ให้จแห่งพิชัยพรพระदान	พลมารคังคัล
เพื่อมเฝ้าผู้เฝ้าพิภพอร	คอิศวรอสูรแสน
ชั้นสารบรรหารพจนประกาศ	นฤนาททั้งดินแดน
แหวยแหทยอนันหารณมกลน	กรรมก่อกระลีไทย
นกองคองงคนุชพฐ	สมรคูชีวาไโดย
ปองโทษประโยชน์เพื่อยศไค	แลมาคาลจันดาลท่า
เรงยอมอนุญาตเขาวนบัค	จงอย่าชัคคียาแข่งค่า
ชีพเชื่อจักเหลือศิริรประจำ	บประจากสกนชกาย
แมวมึงยังมานะทฤษฐิ	จิตรวิธรงค์หมาย
ฉับฉับพรบจักษุจะวาย	ชีวาอดฤาปลอดเปน ²

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพลีท้อคำฉันท์, หน้า 63-64.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 133-134.

การสูญเสียนางสุพรรณโสภาเท่ากับเป็นการสูญเสียเกียรติยศของพระสรรพ-
สิทธิ์โดยสิ้นเชิง หนทางเดียวที่จะกู้เกียรติยศคืนได้ คือออกติดตามนางไปทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่า
จะประสบความยากลำบากเพียงใดก็ตาม หาไม่แล้ว พระสรรพสิทธิ์จะไม่ยอมกลับบ้านเมือง
แม่เหลาทหารจะซอดติดตามไปด้วย แต่พระสรรพสิทธิ์ก็มีความแน่วแน่ที่จะเผชิญความทุกข์ยาก
ครั้งนี้แต่เพียงลำพัง มิให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อนด้วย เหตุการณ์นี้แสดงถึงลักษณะนิสัยรักเกียรติยศ
ยิ่งกว่าชีวิตและจิตใจที่มานะเด็ดเดี่ยวของพระสรรพสิทธิ์

ควรเต้าตามองคอรไทย	เบียดยากเบียดใจ
บครันบคร้ามความ ชีญ	
แมวม้วยควยทุกขล่ำเค็ญ	เถกกองเกียรติกว่าเปน
ฎาทยอนพระยศยินขจร	
ไปพานพทุพิพย์เทียมสมร	สองสักระนกร
จักคีนจักคลายอยาหวัง	

.....

จักฉายฉองพวกบรivar	ลืบเสาะแสวงพาล
พญูในเถื่อนทรคม	
ยากยิ่งสิ่งทุกขรันทม	ทั่วสุฎาสม
มโนนุสรสพหมาย	
แต่คญูเลอศภาชาย	ชอบเต้าตึกสาย
สมรเสมอชนมาน ¹	

แม้ยักกาลจักรจะก่อกรรมทำ ชีญต่อพระสรรพสิทธิ์มากมายเพียงใดก็ตาม
พระสรรพสิทธิ์หาได้ผูกพยาบาทต่อยักกาลจักรไม่ เมื่อยักกาลจักรยอมแพ้ และรับผิดชอบ
การกระทำของตน พระสรรพสิทธิ์ก็พร้อมที่จะให้อภัย และแสดงคุณธรรมสั่งสอนศีลห้าแก
ยักกาลจักรว่า

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 112-113.

อย่าเชื่อเกือกกิกระลำกร
กระลื้อนมีแปปาง

คุรุโทษอิกรณ

ปาณาติยาตมาปบกบาง
มรรยาจิกจากามกล

อหินทานทาง

สุราเมรัยมีขมัวมนท
ประสงคจักเสพยสำเรอง¹

อยากอกิจชวน

ยักษกาลจักรจึงถวายเป็นเมืองแก่พระสรรพสิทธิ์ แต่พระสรรพสิทธิ์กลับไม่ยอมรับ เพราะขัดต่อความตั้งใจเดิม พระองค์ต้องการเพียงนางสุพรรณโสภาคืนเท่านั้น สมบัติอื่นไม่ว่าจะมีค่าเพียงใดก็ไม่พึงปรารถนา แสดงถึงนิสัยที่มั่นคง ไม่โลภมากอยากได้ของผู้อื่น และถือความสัตย์ แม้ว่าจะเป็นเพียงความตั้งใจที่สัญญากับตนเอง

หวังไคยุพรศนงราม
มเขตรประเทศถิ่นคน
ฤาอุโลกจิกรนิศมล
อกรรมลาภบาปเบียพ²

คืนแขวงแหล่งคาม

เพื่อพาลท่างล

ลักษณะนิสัยอีกประการหนึ่งของพระสรรพสิทธิ์คือ ความกตัญญู ห่วงใยทุกข์สุขผู้ให้กำเนิดมากกว่าคนรัก ความโศกเศร้าของพระเจ้าวิชัยกับพระนางอุบลเทวี สืบเนื่องจากพระสรรพสิทธิ์ที่ออกเดินทางมาหาคุณครู ณ เมืองศิรีพัชรานานถึง 2 ปี ทำให้พระสรรพสิทธิ์ตัดสินใจสละความสุขส่วนตัว จากนางสุพรรณโสภากลับอลิคนคร เพื่อคลายความโศกเศร้าของกษัตริย์ทั้งสอง

เนาหลังทั้งสองกษัตริย์

ยังเสวยสวัสดิ

ฤาคาลาอาครพุลไจน

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 142.

เขาคำข้างจื่อคือใคร	ต่างเนตรต่างใจ
จำนำบ่าเธอเซอถนอม	
จักเปลี่ยวฤดูไทยทุกซ่ทอม	มนัสเฝ้าสุครุชทรอม
กระเหมนกระสมลหมนหมาง	
ราจวญญาจืดจาง	ไปรู้ก็ปาง
จะปลอกจะเปลื้องเปลื้องถวิล	
ถึงกณูรางนฤบดินทร์	ลิวแห่งนกรินทร์
มาแรมอยู่เอออาตมา	
พรากพลัดประยูรชัตติยคณา	สมพันธ์พงศา
แต่เคียววคูไคมี	
ควรคือนอสิภพธานี	นบเบื่องมทศรี
สมเค็จบิตามารคร ¹	

พระสรรพลีลิตี เป็นตัวละครที่ดีพร้อมทุกประการ ทั้งฐานะทางสังคม รูปร่างหน้าตา ปัญญาความรู้ และลักษณะนิสัย แม้เหตุการณ์ในชีวิตจะผันแปรไปอย่างไร ก็ยังคงนิสัยและพฤติกรรมเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ตามแบบฉบับของ "พระเอก" คือ ฉลาด เก่งกล้าสามารถ มีคุณธรรม ลักษณะตัวละครเช่นนี้ขาดความสมจริง คือจะตั้งถามผิดธรรมดา เพราะธรรมชาติของคนหรือสัตว์นั้น ย่อมมีความดี ความชั่วปะปนกันไปไม่มากก็น้อย ทราบใจที่บังมีกิเลสและอวิชชา ตัวละครสรรพลีลิตีจึงเป็นการสร้างขึ้นในลักษณะที่ควรจะเป็น และให้บทเรียนทางจริยธรรมแก่ผู้อ่านทางอ้อม ตามระบบค่านิยมแบบฉบับของความดี ความถูกต้อง และยุติธรรม

นางสุวรรณโสภา

ในสรรพลีลิตีชาดก นางสุวรรณโสภาเป็นสตรีที่มีความงามยิ่งกว่าหญิงใด ความงามนี้เป็นเพียงมูลเหตุให้ษัตริย์เมืองต่าง ๆ และพระสรรพลีลิตีหลงรัก แต่เรื่องนี้มีไฉนนั้น รูปสมบัติหรือลักษณะภายนอกมากนัก เพราะไม่มีความซัดแย้งอันเนื่องมาจากความงามของนาง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79-80.

สุพรรณโสภา ความงามนี้จึงเหมือนคิ่งขนานหรือสื่อรักให้ชายหญิงพบกันเท่านั้น ผู้แต่งต้องการเน้นลักษณะนิสัย คือความฉลาดของนางมากกว่า เพราะทำให้เกิดความขัดแย้งในการเลือกคู่ครอง และเป็นโครงเรื่องสำคัญเปิดโอกาสให้พระสรรพสิทธิ์แสดงสติปัญญา เพื่อแก้ไขความขัดแย้งดังกล่าวตรงตามแกนเรื่องที่ผู้แต่งวางไว้

กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสทรงนำ คำลักษณะของนางสุพรรณโสภาตามเรื่องเดิมในสรรพสิทธิชาดก ทั้งรูปสมบัติและลักษณะนิสัย แต่พระองค์ทรงเน้นเรื่องความงามมากขึ้นกว่าเดิม เพราะเป็นผลให้เกิดโครงเรื่องยักษ์กาลจักรมาลักนางสุพรรณโสภา ซึ่งเป็นโครงเรื่องประโลมโลกหรือจักร ๆ วงศ์ ๆ ทำให้เรื่องสรรพสิทธิ์ดำเนินทอานสนุกสนานยิ่งขึ้น

ยักษ์กาลจักร เปรียบเทียบความงามของนางสุพรรณโสภาว่า

ฤาษีศูลหัตถ์ เฮอร์ลง	เกลองรดแอมองค์
อุม่าอัสรไศยา	
ฤาจอมจักรภุชครุฑพา	หนแนบนิทรา
บรรโลมพระลักษณะลักษมี	
ฤาเพ็ชราวุฒาณี	ณอมพิพเพ็
สุชาบรรทมชมพพานต์ ¹	

ส่วนคำลักษณะนิสัยหรือบุคลิกภายในนั้น กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสทรงเสริมคุณสมบัติที่สำคัญของนางสุพรรณโสภา ได้แก่ความเป็นภรรยาที่ดีต่อสามี

ในเรื่องความจงรักภักดีนั้น เห็นได้จากตอนที่นางสุพรรณโสภาขอติดตามพระสรรพสิทธิ์กลับอลิคนครด้วย เพื่อทำหน้าที่ภรรยาปรนนิบัติรับใช้สามี หากภรรยาอยู่โดยปราศจากสามีแล้วชีวิตนั้นก็ไร้ความหมาย เลื่อมหั่งเกียรติยศชื่อเสียง และเป็นที่เฝ้าเย็บของผู้อื่น ทั้งที่นางสุพรรณโสภายกเหตุผลว่า

หนึ่งไฉฉลองเบื่องบาทขงสุ อคติธอ์นทรง
พระคุณคือฉายฉัตรไชย

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 99.

จักรวรรภูเวศนรมไกล	อยู่เย้าเย้าใจ
ประเศประคาศเดี้ยวสกันธ	
เจกหมายไร้สวามีคน	ป่วยเปนภัพณล
ประโยชนสิ่งใดไปมี	
คือคองคาชาคชลธี	คือ เขตรนกรี
นิราสนเรนทรรงงถวัลย์	
คือคองกรานต์โศคเหนควัน	คือองอรถัน
พิโยคชวัชกวักไกว	
จักปรากฏโลกแดใจน	ยอมหยันไยไฟ
เพราะสูญสำคัญมันคาล	
ฤาเกรอนเกรียบคิขรองสบสถาน	ทั่วทิศอ้ประมาณ
แลเลื่อมซึ่ง ศัพทสรร เสรอญ	
เหี้ยมนั้นขอช้อยคำเนอร	โคยราชเจอรอญ
สวัสทิสวามีภักดี ¹	

ความจงรักภักดีของนางสุพรรณโสภาที่มีต่อพระสรรรพสิทธิ์นั้น เกินกว่าฉันทนภรรยา
ที่มีต่อสามี หากเกิดทพพระสรรรพสิทธิ์เหมือนดังพ่อที่ควรให้ความภักดีมากกว่า

คืนสนองลอบบาท	นฤปราชนูทรง
คุณคุณพระบิตุรงค์	อันรมเกลาบรทาเข็ญ ²

นอกจากนี้ นางสุพรรณโสภายังเป็นหญิงที่มีความซื่อสัตย์ต่อสามี ดังจะเห็นได้
จากตอนที่ຍักษกาลจักรพยายามเกลี้ยกล่อมให้เป็นชชชช แต่ก็ไม่สำเร็จ เนื่องจากนางสุพรรณ-
โสภาตั้งสัตยาธิฐานขอซื่อสัตย์ต่อสามีเพียงคนเดียว

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 82-83.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

ขอคุณสวามีเมตตา	ศักดิ์สูงเสมอเม
รุม่าตมาแก้งแกศกนธ	
อวยักษ์มถักกริหาคล	ท้าวอำเภพล
ลการระกติกามา	
แต่ค่ากล่ากลายกายา	เร้งรอนคือกา
ลอคินีจี่ทรวง	
เชอญู่โทหวยเพยทุกกลง	แหล่งไหลไพรหลวง
แลรงพ่านักนักรักษา	
ตนคุณักกักรรคา	ชื่อชรัมลัตยา
บแปรประจากใจจาง	
.....	
ควยเคชัตยสิ่งสวามี	กาลแคอสุรี
กระอคือกรานตมลาญเฒา	
ฤาจากำโบลบิยุทรนงเยาว์	ฤาจากอูเอา
กระมลยุคลมามือ ¹	

นางสุพรรณโสภา เป็นตัวละครที่เพียบพร้อมทั้งรูปสมบัติและคุณสมบัติตามลักษณะของกุลสตรี เป็นตัวละครตามแบบฉบับของ "นางเอก" ในวรรณคดีไทยทั่วไป กล่าวคือ ต้องมีความจงรักภักดีและซื่อสัตย์ต่อสามี ไม่ว่าจะสภาพการณ์แวดล้อมจะเป็นอย่างไร ยิ่งโครงเรื่องก่อให้เกิดการพลัดพราก ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากหรือภัยอันตรายต่าง ๆ คุณสมบัตินี้ก็ยิ่งปรากฏเด่นชัดขึ้น เช่น นางสีดาในเรื่องรามเกียรติ์ ตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่อยู่เมืองลงกา นางสีดาต้องทนทุกข์ยากลำบาก ทศกัณฐ์พยายามพุดจาหว่านล้อมที่จะให้นางเป็นชายาแต่โดยดี แต่ก็ไม่สำเร็จ ถึงขนาดต้องขู่เข็ญเอาชีวิต แต่นางสีดาก็ครองกายครองใจให้บริสุทธิ์ไว้ได้เพื่อพระรามคนเดียว หรือนางทมยันตีในเรื่องพระนล แม้สาเหตุการพลัดพรากเกิดจากพระนลแพ้นั้น แต่นางทมยันตีก็ยังซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อพระนลไม่เปลี่ยนแปลง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102-103.

สามกษัตริย์

สามกษัตริย์ได้แก่ พรหมทัตถ์ เการพย์ โกลล ซึ่ง เป็นตัวละครฝ่ายร้ายใน สรรพสิทธิ์คำฉันท์ที่ยกทัพมาชิงนางสุพรรณโสภา กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีในรสรองสร้าง ตัวละครเหล่านี้โดยคิดแปลงมาจากพระราชามือต่าง ๆ ในสรรพสิทธิ์ชาดก และทรงเสริม ลักษณะนิสัยพาดเถเร หยาบช้ำ อาฆาตพยายบาท ตามแบบฉบับตัวละครฝ่ายร้ายซึ่งปรากฏ เหมือน ๆ กันในวรรณคดี เพื่อเน้นค่านพดติกรรมคือ ความสามารถในการรบ การใช้สติปัญญา และค่านลักษณะนิสัย คือการให้อภัยของพระสรรพสิทธิ์ให้เกินขีดยิ่งขึ้น

ยักษ์กาลจักร

ตัวละครอมนุษย์ฝ่ายร้ายที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องสรรพสิทธิ์คำฉันท์ เพราะเป็น ตัวการลักนางสุพรรณโสภาไป ทำให้เกิดการติดตามต่อสู้กันตามทำนองโครง เรื่องประโลมโลก หรือจักร ๆ วงศ์ ๆ และช่วยเน้นลักษณะตัวละครเอกคือ พระสรรพสิทธิ์และนางสุพรรณโสภา ให้เด่นขึ้น ทั้งค่านพดติกรรมและลักษณะนิสัย รวมทั้งแก่นเรื่องตามที่มีผู้ประพันธ์ไว้วางไว้ ดัง ใ้กล่าวมาข้างต้น

ในการทำสงครามระหว่างยักษ์กาลจักรกับพระสรรพสิทธิ์นี้ ถ้าเราไม่นึกถึง สาเหตุที่เกิดสงคราม กล่าวคือไม่คำนึงถึงความผิดของยักษ์กาลจักรที่ไปลักนางสุพรรณโสภามา ทำให้ของรบราภักดิ์ และมามองเฉพาะค่านความรักอย่างเดียว เห็นได้ว่า ยักษ์กาลจักรรัก นางสุพรรณโสภาอย่างจริงใจ เป็นความรักข้างเดียวที่ไม่ได้รับการตอบสนอง แต่ก็ยังคงรัก และถนอมนางเหมือนคั้งแก้วตาดวงใจ ไม่เคยคิดเปลี่ยนแปลงหรือแทนที่นาง แม้พระสรรพสิทธิ์ ติดตามมาถึงเมืองกาลกฏและทำทนายให้ยักษ์กาลจักรออกต่อสู้ ยักษ์กาลจักรโกรธมาก ออกต่อสู้ ค่ายทัพที่โดยไม่คิดเสียกายชีวิตเพื่อปกป้องนางสุพรรณโสภาอันเป็นที่รัก ดังคำประพันธ์ว่า

รักนางบ่วงรัก

ชีพจกมาโห่งหาย

หวังเมียตาเสียกาย

ขมายุเปียใจ¹

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

แม้ยักษ์กาลจักรจะยึดมั่นต่อความรัก แต่เป็นความรักที่ผิดคือธรรม ประพฤติผิดลูกเมียคนอื่น มีความลุ่มหลงในกามคุณจนเกินควร ประกอบกับมีลักษณะนิสัยพาล หยาบขำตามแบบฉบับตัวละครฝ่ายร้ายทั่วไป กล่าวคือ ตัวละครประเภทมนุษย์ที่เป็นยักษ์ในวรรณคดี มักจะก่อความยุ่งยากให้แก่ตัวละครเอก โดยการลักนางเอกหรือพระเอกไปครอบครองเสมอ จนเกิดการต่อสู้แย่งชิงกันเป็นประจำ และยักษ์นั้นจะต้องพ่ายแพ้ไปในที่สุด เช่นทศกัณฐ์ ในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นต้น

นรเชษฐ์ดาบส

ตัวละครมนุษย์ฝ่ายดีที่มีอำนาจพิเศษ คือสามารถเข้าฉานมองเห็นเหตุการณ์เหมือนตาทิพย์ และใช้ของวิเศษเพื่อช่วยแก้ไขอุปสรรคหรือปัญหาต่าง ๆ ที่ตัวเอกต้องเผชิญ ในท้องเรื่อง เมื่อพระสรรพสิทธิ์หลุดจากนางสุพรรณโสภา นรเชษฐ์ดาบสเป็นผู้ช่วยบอกทางให้ พร้อมกับเสกน้ำทิพย์เป็นพาหนะ และศรทิพย์เป็นอาวุธแก่พระสรรพสิทธิ์

จักอวยอิตติโคชพล

เพ่อมศักดิ์ศาล

ชเยศแคยักพาธา

สฤษกีราชคุรงคฤทธีรวา

หนะศร ศัสตรา

นุภาพพิบิตราบายู¹

การช่วยเหลือของนรเชษฐ์ดาบสทำให้ดูเหมือนว่าเป็นการลบล้างปัญหาหรือความสามารถของตัวเอก พระสรรพสิทธิ์น่าจะออกติดตามนางสุพรรณโสภาด้วยพระองค์เองมากกว่าพึ่งนรเชษฐ์ดาบส แต่หากพิจารณาโดยละเอียด การที่นรเชษฐ์ดาบสบอกที่อยู่ของนางสุพรรณโสภาแก่พระสรรพสิทธิ์ และเสกน้ำทิพย์ให้เป็นพาหนะนั้น เป็นเพียงกลวิธีของกวีที่ทำให้การดำเนินเรื่องรวดเร็วขึ้น คัดสิ่งที่ไม่จำเป็นออก และทำให้เรื่องกระชับชวนติดตามมากขึ้น เช่นเดียวกับการใช้ไสยศาสตร์ในลิลิตพระลอ น้ำทิพย์ก็เป็นพาหนะที่เหมาะสมกับสภาพป่าหิมพานต์เพราะเหาะเหินเดินอากาศได้ และไปได้เร็วกว่าพาหนะอื่น ส่วนศรทิพย์นั้น พระสรรพสิทธิ์ใช้เป็นอาวุธต่อสู้กับยักษ์กาลจักร แต่ไม่สามารถทำลายยักษ์กาลจักรได้โดยเด็ดขาด

¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

อาวุธที่ทำให้ยักษ์กาลจักรพ่ายแพ้ย่อมจำนวนต่อพระสรรพสิทธิ์คือการถอดดวงจิต ซึ่งหมายถึงการใช้สติปัญญาตนเอง ฉะนั้นบทบาทของนรเชษฐศาสตร์จึงช่วยเสริมอำนาจหรือความเก่งกล้าสามารถของพระสรรพสิทธิ์ให้เด่นชัด เน้นให้เห็นว่าการใช้สติปัญญาแก้ไขอุปสรรคหรือปัญหาต่าง ๆ ได้ดีกว่าอาวุธ แม้จะเป็นอาวุธวิเศษก็ตาม

3.6 ฉาก (Setting)

คำว่าฉากเป็นศัพท์ทางการละคร หมายถึงเวทีและส่วนประกอบเวทีตามเนื้อเรื่อง แต่ฉากในงานประพันธ์ เช่น นิทาน นวนิยาย เรื่องสั้น หรือวรรณคดี มีความหมายกว้างกว่า คือหมายถึงเวลาและสถานที่ที่เรื่องนั้น ๆ เกิดขึ้น¹

เวลาและสถานที่ที่เกือบไม่มีความหมายต่อเรื่องสรรพสิทธิ์ขาดเลย ผู้แต่งไม่ได้เน้นถึงเรื่องฉากเพียงแต่กล่าวพอเป็นที่รู้จักเท่านั้น เช่น เมื่อกล่าวถึงเวลา ผู้แต่งกล่าวเพียงกว้าง ๆ ไม่บอกเวลาแน่นอน อาจเป็นเพราะทราบกันคืออยู่แล้วว่า ชาคกเป็นเรื่องราวก่อนสมัยพุทธกาล โดยใช้คำว่า "ในอดีตกาล" หรือ "ในกาลครั้งนั้น" เพื่อให้รู้ว่าเรื่องนี่เกิดขึ้นมานานแล้วเท่านั้น หรือถ้าจะกล่าวถึงสถานที่ก็เพียงแต่บอกชื่อเมือง ไม่มีการบรรยายรายละเอียด เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ หรือลักษณะของเมือง

ตัวอย่างตอนเริ่มเรื่อง กล่าวถึงกรุงกิริกชนคร

ในอดีตกาลล่วงมาแล้วช้านาน ยังมีพระมหากษัตริย์
ทรงพระนามชื่อว่า อสุกราช ไคเสวยราชสมบัติในกรุง
กิริกชนคร พระองค์มีพระราชธิดาองค์หนึ่งทรงพระนาม
ชื่อว่า สุวรรณโสภา...²

ตลอดทั้งเรื่องสรรพสิทธิ์ขาด ก็มีเนื้อความเพียงตอนเดียวที่กล่าวถึงระยะทาง คือระหว่างเมืองอลิคนครกับกิริกชนครห่างกัน 25 โยชน์เท่านั้น แม้ผู้แต่งจะไม่ให้ความสำคัญด้านฉาก แต่ก็ไม่ทำให้นเนื้อเรื่องเสียหรืออ่อนลง เพราะฉากไม่มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบ

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส, วรรณคดีวิจารณ์, หน้า 110.

² "สรรพสิทธิ์ขาด," ใน ปัญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติภาค 1, หน้า 722.

ของเรื่อง ผู้แต่งต้องการเน้นเรื่องสอนคติธรรมมากกว่า

กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงให้ความสำคัญเรื่องฉากในสรรพสิทธิ์คำฉันท์มากกว่าสรรพสิทธิชาดก แต่ถึงกระนั้นยังคงไม่มีความสำคัญมากนัก พระองค์ทรงกล่าวลอย ๆ เพียงว่าเป็นเรื่องราวครั้งโบราณกาล

คุราวิยภิกษุบริพัตร
ทุเรศเหตุถึงปาง¹

พูนบรรพโบราณ

แต่สำหรับเรื่องสถานที่นั้น พระองค์ทรงให้ความสำคัญพอควร คงเนื่องด้วยชนบการแต่งวรรณคดีไทย แต่ละเมืองทรงพรรณนาอย่างละเอียด เช่นกล่าวชมเมืองศิริพัชรว่า

นามคือศิริพัชรภารา	ปรากฏปรากฏา-
รเกอดประกอบคำกล	
เนื่องเนินนางจรัดโครม	รอบราชมณฑล
อชึกเงื่อมเงยหงัน	
คือชอบขุนเขาสัตกัณฑ์	วงเวียคเวียรรร
สรหลายสรสลังสีมา	
ป้อมท้ายรายเรียบป็นตรา	บรรฎากระศา
ระคะทวิชโยโย	
คัจจอนคัสกรเกลนไกล	กลดกเกล้าหนาวไทย
พรรภกบแลแปรหนี ²	

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องเสริมนั้น กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงไขฉากป่าหิมพานต์เป็นฉากในท้องเรื่อง ถ้าคิดตามสภาพภูมิศาสตร์ ป่าหิมพานต์เป็นชื่อป่าหนาวแถบเหนือของอินเดีย แต่ทางค่านวรรณคดี ป่าหิมพานต์เป็นป่าที่คนโบราณได้จินตนาการ

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สรรพสิทธิ์คำฉันท์, หน้า 4.

² เรื่องเดียวกัน.

วาทภาพไว้อย่างงดงามวิจิตร ประกอบด้วย ภูเขา แม่น้ำ สระน้ำ ต้นไม้ สรรพสัตว์ต่าง ๆ ทั้งสัตว์ปีก สัตว์บก สัตว์น้ำ หรือแม่มดอมมนุษย์ และสิ่งมหัศจรรย์ล้ำลึกเกินกว่าป่าไคในโลก ฉะนั้นพระองค์จึงทรงจินตนาการได้อย่างเต็มที่ เพราะเป็นดินแดนที่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอนอยู่แล้ว จะสร้างจินตนาการให้โลกใต้น้ำเช่นใดอย่างไรก็ได้ และสิ่งประหลาดพิสดารนั้นดำเนินไปไคสมจริงมากขึ้น เชนยักษ์กาลจักรซึ่งเป็นอมมนุษย์ ยิ่งถูกฆ่าฟัน ก็ยิ่งเพิ่มร่างมากขึ้น หรือมาวิเศษที่รเชษฐคาบสเสกให้พระสรรพสิทธิ์ สามารถเหาะเหินเดินอากาศชมความงามของป่าหิมพานต์ สิ่งเหล่านี้ไม่ขัดต่อความรู้สึกของผู้อ่าน เพราะผู้อ่านยอมรับเป็นพื้นฐานในใจแล้วว่า เป็นความคิดฝันของกวีในการสร้างสรรค์วรรณคดี ตามทำนองโครงเรื่องประโลมโลก หรือจักร ๆ วงศ์ ๆ ทำให้เรื่องสรรพสิทธิ์คำฉันท์อ่านสนุกสนานยิ่งขึ้น นอกจากนี้กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีฯ ในสทรงบรรยายรายละเอียดของป่าหิมพานต์ด้วยภาษาที่ไพเราะยิ่งนัก เป็นเรื่องสุนทรีย์ะทางภาษา ฉากจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เรื่องสรรพสิทธิ์คำฉันท์เป็นวรรณคดียอดเยี่ยมทางค่านวรรณศิลป์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย